

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Orator Christianvs Caroli Regii E Societate Iesv

Reggio, Carlo

Romæ, 1612

De eloquentia, fine, officijs, & Materia Concionum. Liber Quartus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68672](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68672)

SECUNDA PARS

CONCIO,

De Eloquentia, sine, officijs, ac
materia, Concionum.

LIBER QVARTVS.

Esse aliquam Eloquentiam bonam, & Sacris
concionibus adhibendam.

CAPVT PRIMVM.

Aec altera institutionis pars, quia verfa-
tur in opere concionatoris formando, vt
videamus, quale id, quoque modo de-
beat, ac possit effici, soluenda principio
videtur questio multum iactata, num se-
quenda sacro oratori eloquentia sit, &
quæ eloquentiæ forma seruanda. Sunt
enim, qui penitus nomen hoc oderunt,
ac fugiunt, alij ex altera parte supra-

modum requirunt. Ponendum igitur primum est, Eloquentiam sine dubio aliquam esse, quæ digna laude sit, nam cum in Actis dicitur Apollo vir eloquens, planum est in laudem eius id exprimi, & causa cur Deus addiderit comitem Mofi Aaronem, eloquentia significatur: Aaron frater tuus Lenites, scio quod eloquens sit, ipse loquetur pro te ad Populum, & erit os tuum. Non igitur, quæuis eloquentia fugienda est, cum & ipsum nomen, sacrae literæ quodammodo sacrum fecerint, Et ne forte quis cauilletur, & dicat de eloquentia peculiari mentionem fieri, in diuinis codicibus

Ponendum secundo est, cum eloquentia, vt communiter accipitur, sit quædam vis loquendi benè, & aptè ad persuadendū, posse hanc vim esse, vel innatam, ac planè naturalem, vel studio, ac disciplina acquisitam, vel infusam à Deo. Vnde potest, quasi triplex

Aliqua elo-
quentia bona
est.
Act. 19.
Exod. 4.

Triplex elo-
quentia Na-
turæ, Artis,
& infusa.

Ars eloquen-
tie non po-
test esse mala
ex se .

triplex eloquentia distingui . Nam esse multos, qui non institutio-
tione, aut extraordinario Dei munere, sed naturali quadam
facilitate, & habitu ingenij, melius quàm alij loquantur, &
affluentius, & efficacius, quos vulgus naturaliter eloquentes
appellat, euidentis est . Certum est etiam virtutem aliquam lo-
quendi, accommodatè ad audientium persuasionem, & posse, &
solere infundi, quin adeò hæc videtur, proprie gratia esse fir-
monum . Neque item, potest esse dubium, quin utrumque hoc
genus eloquentiæ suapte natura bonum sit . Reliquum igitur est
tertium idest eloquentia doctrina, & studio comparata, quam
item bonam esse, nemo poterit non fateri, si rem satis intelli-
gat, Nam si bona est eloquentia, cum a Deo infunditur, ut
cum ingeneratur a natura, ex eo, quod, eadem, industria, &
labore quærat, non apparet unde efficiatur mala . Ars quip-
pe à natura orta est, & ad naturam ipsam perficiendam inue-
ta . Atqui eloquentia artificiosa inde orta est, quod homines
cum videret alios alijs melius loqui, obseruarunt causas huius
differentiæ & re intensius contèplati inuenerunt, quoniam ea esse,
quæ in homine naturaliter eloquentem magis placerent, & pre-
barètur auditoribus, ac demum collecta ex ijs obseruationibus
atque disposita in ordinem, præcepta, Artem vocarunt . Ex
quo fit, ut qui ad bene loquendum, obseruationum illarum vir-
tutem adiumento, inde supplens quod natura non dederat, & quod
dederat perficiens, eloquentia acquisita dicatur uti, atque arti-
ficiofa, quæ hæcenus quidè considerata, non potest non esse bo-
na, ac laudabilis . Nam si obseruationes, ex quibus alix confecta
sunt artes, ac disciplina, ut Agricultura, Architectura Gram-
matica, Dialectica, & cetera huiusmodi bonæ sunt, non video
cur possit reprehendi obseruatio, quæ ad bene loquendum in-
uet, cum loquutio in homine tam præcipua, & generalis, tam-
que cum ratione coniuncta, actio sit . Denique id apertè docet
Aug. cum ait, Sunt etiam quædam præcepta vberioris disputa-
tionis, quæ iam eloquentia nominatur, quæ nihilominus vera
sunt, quamuis eis etiam possint falsa persuaderi, sed quia de
vera esse possunt, non est facultas ipsa culpabilis, sed ea mal-
volentium peruersitas, nam neque, hoc ab hominibus institutum
est, ut veritatis expressio conciliet auditorem, aut ut facile quod
intendit insinuet breuis, & aperta narratio, & veritas eius sine
fastidio teneat intentos, & cetera huiusmodi obseruationes,
quæ siue in falsis, siue in veris causis veræ sunt, tamen in quan-
tum vel sciri, vel credi aliquid faciunt, aut ad expetendum
fugien-

1. de Doct.
Chr. c. 36.

fugiendumvè animos mouent, inuenta potius, quod ita se habeant, quam vt ita se haberent instituta.] quæ ferè eam rationem explicant, quam nos attulimus, si naturalis eloquentia mala non est, neque esse artificiosam, quæ ex illa conflatur, naturaliter enim inesse docet obseruationibus certis certam vim, non ex hominum instituto.

Sed fortasse de hoc quispiam dubitabit, an hisce obseruationibus, & aduinculis ab humana industria in ordinem, & artem redactis vt in explicandis rebus diuinis liceat, ac verbis ad populum, de religione faciendis; nam posset videri iniuria irrogari verbo diuino, tanquam per se satis non posset auditorum corda penetrare, cum tamen sit omni gladio ancipiti penetrabilius, Et Christus Dominus Apostolis dixit; Cum steteritis ante Reges, & Præsides nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini, Et S. Paulus disertè affirmat, se missum ad euangelizandum, non in sapientia verbi, ne euacuetur Crux Christi. De sancto Francisco accepimus, cum aliquando concionem, accuratius preparasset, nunquam minus e sententia concionatum, & sanctum Hieronymum sectantem eloquentiam Tullianam, diuinitus vapulasse; Denique nonnulli, quod sacros libros, Rhetoricis exornare coloribus, voluerint diuino supplicio, etiam in hac vita, grauitè percussi narrantur; Quibus addi possunt testimonia multa Sanctorum Patrum, quibus eloquentiam damnant, quorum aliqua nos etiam infra adducemus. Hæc igitur cum ita sint, oritur Controuersia, num verbo Dei aliquis ex eloquentia debeat, aut rectè possit ornatus accedere. Et sanè hæc, quæ attulimus argumenta planè euincunt, aliquam esse eloquentiam, quæ adhibenda non sit.

Verum si per eloquentiam, id intelligamus, quod hæctenus posuimus, nempe vim dicendi benè, appositèque ad persuadendum, obseruando in hac re illas vias, & rationes, quæ possunt adiuumento esse ad finem concionatoris propositum, id est ad gloriam Dei, & salutem animarum, procul dubio statuen- dum est, non modo posse in sacris rebus adhiberi, sed in illis maximè adhibendam. Nam si maledictus est, qui facit opus Dei negligenter, & prædicatio diuini verbi tam præstans opus Dei est, num hoc in opere laudabilis negligentia est? vel diligentia, & cura vituperabilis? Præmeditari quæcunque dicturus sis quoque modo rem iustam, priuatim amico persuadeas, laus prudentiæ ducitur, & ad populum de rebus diuinis disse-

N rendum

Ars Rhetorica potest esse utilis sacris concionibus. *Eccles. 48.*

Ecc. 21. rendum erit, temere? quid autem est, quod dicitur, labia imprudentium stulta narrabunt, verba autem prudentium statera ponderabuntur, nisi adhibendam ab eo, qui loqui prudenter velit, stateram id est, diligentem prameditationem, ac penfulationem verborum etiam singulorum in loco autem statera, præsto sunt monita ac præcepta artis, quæ sapientes ex sapientibus collegere. Et sanè cum certum sit præcepta eloquentiæ, aliquid omnino adiumenti afferre ad id efficiendum, sermone,

4. de Doct. Cbr. initio. quod volumus, diuine S. August. ostendit absurdum, ac plane stultum esse dicere, cum ad falsa suadenda, multi adhibeat præcepta Rhetoricæ; aduersus mendacium, in defensionibus suis inermem debere consistere veritatem? quem locum, quia frons sanctus ille Doctor exequitur, rogo lectorem vt consulat, & addit paulo post disertè, qui & sapienter, & eloquenter possit dicere, cum perfectum esse Doctorem. Ex quo satis nobis constat, in sacris quoque dictionibus, locum, & quidem admodum fructuosè, habere eloquentiam. Videat etiam si cui liber egregias laudes, quibus Nazianzenus patris ad filium, eloquentiam offert.

In carmine Nicob. Orat. de Affectata Constant. Cathedr. Idem in oratione alia proficitur ingenuè, amplectunt se, eruditionem minimè mutam, non aridam, neque humi præstantem, Adde, quod cum duo præcipuè sint, quibus homines moueantur ad fidem suam præbendam, eloquentia, & miracula, placuit Deo post prima tæpora, de quibus mox agemus, consequutis temporibus per eloquentiam, (quæ via magis ordinaria est) suam administrare Ecclesiam, eoque Chris. plantiam necessariam Episcopo affirmat singularem dicendi vim, cum præstante coniunctam fortitudine, vt exequi opus prædicationis sincerè, & constanter possit, idque eo magis iam necessarium existimat, quo miraculorum propè nullum vestigium est reliquum. Sed antequam ad obiecta respondeamus, de factorum librorum, ac primo de Sancti Pauli eloquentia, de qua alia aliorum sententia est pauca dicamus.

Chris. lib. de Sacerd. iam necessariam Episcopo affirmat singularem dicendi vim, cum præstante coniunctam fortitudine, vt exequi opus prædicationis sincerè, & constanter possit, idque eo magis iam necessarium existimat, quo miraculorum propè nullum vestigium est reliquum. Sed antequam ad obiecta respondeamus, de factorum librorum, ac primo de Sancti Pauli eloquentia, de qua alia aliorum sententia est pauca dicamus.

De Eloquentia Sancti Pauli, & sacrarum litterarum. Cap. II.

Etiam si de eloquentia D. Pauli in fine primæ partis aliquid dixerimus non erit molestum rursus hic vbi de eloquentia sacra agimus, pauca opportunè adijcere. D. Chrysost. conuenitur ex Apostoli locis de epistola ad Corinth. prima, quodam suæ ignauia quæsiuisse integumentum dicens, Hoc ipsum

1. 4. de Sacerd.

(inquam) hoc ipsum certe est, quod plerisque perdidit, re-
 miliioresq; ad veram doctrinam studium reddidit. Et enim cum
 non possent, apostolicæ mentis altitudinem, neque verborum
 sensum capere, totius ætatis tempus consumpserunt in somno-
 lentia, atque oscitantia. Deinde addit, S. Paulo, minus ne-
 cessariam fuisse eloquentiam, quod virtute signorum abunda-
 bat, Nunc autem cum ne vestigium quidem, ut loquitur, eius
 virtutis relictum sit, necessariam omnino vim esse dicendi. Ea-
 dem præse, ut solet Nazianzenus docet. Dum promptam
 ait esse plerisque, qui doctrina, & facundia careant, inscientia
 suæ, fidei nomen obtendere, quod se quoque probaturum fuis-
 se, si illi sermonis, doctrinaque loco, signorum & miraculorū
 vim haberent. Ex quibus id, quod modo dicebamus apparet,
 duo præcipua quibus res diuina persuadeantur, præsidia esse,
 virtutem miraculorum, atque sermonum, & illam extraordi-
 nariam magis, hanc valde communi providentiæ, naturæque
 hominum convenientem. Cum igitur S. Paulus ita miraculo-
 rum facultate polleret, per quam magis diuina testificatio elu-
 eet, non multum sermonum gratia indigebat, fuscè tamen de-
 monstrat. Chriſt. etiam si virtus signorum adsit, necessariam
 vim esse dicendi, eamque in Paulo præstantem fuisse, & per
 eam antequam miracula ederet, præclare ipsum multa fecisse.
 Et planè si eloquentia est copiosè loquens sapientia, quis ne-
 get eloquentiam Sancti Pauli summam fuisse? quid enim eo co-
 piosius? quid sapientius? quippè loquebatur sapientiam inter
 perfectos. Deinde cum eloquentiæ vis ponatur ab Aristot. in
 Enthimemate idest in argumento, quod fidem auditori faciat,
 nihil est fortius eloquentia S. Pauli, nihil artificiosius: quid que-
 so prudentius, & artificio quodam diuino instructius? quam
 habita in Areopago Athenis oratio? quam aptè, propriè, ac
 iucundè, ab ara ignoto dicata Deo, sumit exordium? quam
 sapienter ab ipsis quoque græcorū poetis testimonia profert?
 porro oratio, quam coram Agrippa in sui defensionem habuit,
 tanta arte, ac sapientia plena est, ut vix quicquam inter omnes
 oratores, mea sententia possit simile reperiri, ut non miran-
 dum sit, si tanquam extra se abreptis voce magna Festus clā-
 marit, Insanis Paule, multæ te literæ ad insaniam conuertunt,
 Quo etiam loco, iure admiratur. S. Chriſt. illam vocem, quam
 Agrippa qui dixerat, in modico suades me Christianum fieri,
 respondit Apostolus, opto apud Deum, & in modico, & in ma-
 gno, non tantum te, sed & omnes, qui audiunt hodrè fieri ta-

lib. 4. de sa-
cerd.

Orat. sup.
citata.

D. Pauli elo-
quentia.

2. Rhet.

Act. 17.

Act. 26.

Hom. 52.
in Act. 26.

In Apol. ad Pammach.

In Apol. ad Pammach.

Homil. de laud. Pauli.

3. Lib. de Arte Rhetor. c. 10.

les, qualis ego sum, exceptis vinculis his? Miratur inquam Chrysoſtomus, cū ſua illa vincula tanti faceret Paulus, & tantum charitate proximorum arderet, cur ea exceperit. Nimirum quod per illam prudentiam, qua fiebat omnibus omnia, videbat hanc ſignificationem urbanitatis aptiorem hoc loco eſſe, ad conciliandam ſibi auditoris benevolentiam, & Chriſtum Dominum inſinuandum, vt deinde ad perfectionem quoque, & vinculoꝝ deſiderium, cuius initio capaces non erant ſuo tempore promouerentur. De eius epistoꝝ vulgaris, inquit eſt ſancti Hieronymi ſententia, cum ait, Paulum Apoſtolum proferam, quem quotieſcunq; lego, videor mihi non verba audire, ſed tonitrua. Legite epistoꝝ eius, maxime ad Romanos ad Gal. ad Ephes. in quibus, totus in certamine poſitus eſt, & videbitis eum, in teſtimonijs, quæ de veteri teſtamento affirmat quam artiſex, quam prudens, quam diſſimulator ſit, cui quod agit, videntur quidem verba ſimplicia, & quaſi innocētis hominis, ac ruſtici, & qui nec facere, nec declinare noverit inſidias, ſed quocunq; reſpexeris, fulmina ſunt. Hæc in cauſa, capit omne quod tetigerit, tergum vertit, vt ſuporet, fugam ſimulat vt occidat. Sanctus autem Chriſtus præter Encomia præclariffima, quibus Apoſtolum, & epistoꝝ ornabat, in epistoꝝ ipſis ſingularum rerum, atque adeo vocum momenta, ordinem, gradus, ac progressiones, adeo ſubtiliter expendit, vt ad perfectiffimum artis Rhetoricæ genus diſcedum, abundè ſint futuri eius commentarij, ſi obſeruentur, quæ ille de diuina Apoſtoli prudentia, & arte animaduertit, vnde & idè Paulus Chriſti Rhetor, merito ab eodem Chriſtoſtomo nominatur. hom. 6. de penit. Quia tamen vulgus, maxime in eloquentiæ, ſolet in eloquutione ponere, & in numeroſo copioſo textu, & periodorum cōprehensionibus, quæ commata & membra diſtinguant, fatendum, id genus ab Apoſtolo neglectum, potius quam ignoratum. Nam & Ariſtot. eloquutionem eſſe rem leuem teſtatur, & artiſcium Rhetoricum in hac re ſolè maxime imminuere, & fidem eleuare dicentis. Et alioqui perſtori myſterijs diuinis pleno, & redūdanti, quæ in cælo hærent, ideſt ex fonte ipſo, non licebat homini loqui, ſuperuacuum erat, & planè difficile, æſtum illum, & impetum cohibere. Ita autem decurrit, ac rapitur, vt diuinum quiddam ſpiret, ſublime, magnificum, maius humano, admirationem ſimul & venerationem, pietatem animis lectorum effūdendens. Quid pleribus opus eſt, cum ipſe Apoſtulus, quod Corinthij dicebant.

Epistoꝝ

Epistolæ quidem graues sunt, non diffiteatur, qui tamen & si addit sermo contemptibilis, ideo dicit, quia non adhibebat delicias foscolorum, quos Corinthij videntur sectati fuisse, non ideo quod verborum curam aspernaretur, Quinimo teste Hier. cum esset doctissimus, & scientiam haberet sanctarum scripturarum, & sermonis, diuersarumque linguarum idioma possideret, quia tamen diuinorum sensuum maiestatem, digno non poterat, Græci eloquij explicare sermone, habebat Titum interpretem, sicut & B. Petrus Marcum, & addit ideo contristatum Troade, non inuento Tito, quod prædicationis suæ in præsentiarum fistulam, organumque per quod Christo caneret, non inuenerat.] Maneat igitur id, quod robur, & spiritus eloquentiæ est, fuisse in Diuo Paulo eminentissimum, neque sic loquutū tamquam temerè verba funderet, sed vt prudenter excogitaret, quemadmodum posset, Christi doctrinam auditoribus quam aptissimè proponere.

Quid verò dicemus de alijs sacris libris? Nonne in ijs eloquentia & quidem perfectissima est? S. Ambr. Negant (inquit) plerique, nostros secundum artem scripsisse, nec nos obnitimur, non enim secundum artem scripserunt, sed secundum prædicationem, quæ super omnem artem est, scripserunt enim, quæ spiritus ijs loqui dabat; sed tamen ij, qui de arte scripserunt de eorum scriptis, artem inuenerunt, & condiderunt commenta artis, & magisteria.] En igitur ex Ambrosij sententia, non modo eloquentia est in sacris libris, sed & exemplar, & forma, & fons eloquentiæ etiam secularis. Dyonisius, longinus Ehtnicus Rhetor, qui de sublimi genere dicendi, libellum non malum scripsit, laudat initium Geneseos, & sacrum historicum, loquutum pro maiestate Dei affirmat, cum simplici sermone refert, dixit Deus fiat lux, & facta est lux, & similia, conueniebat enim de Deo loquenti res maximas, paucis efferre. De Isaia notum est, sancti Hieronymi elogium, cum ait, Ac primum de Isaia sciendum, quod in sermone suo disertus sit, quippe vir nobilis, ac urbanæ eloquentiæ, nec habens quicquam in eloquio rusticitatis, vnde accidit, vt præcæteris florem sermonis eius translatio non potuerit conseruare.] In Ecclesiastico adhibitam fuisse ornati sermonis curam, satis ex ipso prologo apparet, cum dicitur: Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attentiori studio, lectionem facere, & veniam habere in illis, in quibus videmur sequentes imaginem sapientiæ, deficere in verborum compositione, nam deficiunt verba.

N 3 Hebrai-

Epist. II.
ad Hebd.

Eloquentia
maxima est
in sacris li-
bris.

1.8. Ep. 63.

Præfatione in
translationē
Isaie.

Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam, vix apparet, si quid desideretur in eloquentia, non referri causam in curam, sed in ipsam linguæ proprietatem, quæ in alienis linguis, vim nativam conseruare non possit. Et scriptor Machabæorum, ita vltimum caput concludit. Et si quidem bene, & vè historiæ competit, hoc & ipse velim, si autem minus dignè, concedendum est mihi, sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est, alternis autem vti delectabile, ita legentibus, si semper exactus sit, sermo non erit gratus, & proficitur adhibita a se curam, vt volentibus quidem legere, effectus animi oblectatio, studiosis vero vt facilius possint, memoriam commendare, omnibus autem legentibus vtilitas conferatur, & addit. Sicut qui preparant conuiuium, & quærunt aliorum voluntati parere, propter multorum gratiam, libenter laborem sustinemus; Itaque tantum abest, vt stylum neglexerit faceret author, vt etiam plenum vigiliarum, ac sudoris assumptum, sibi, negotium dieat, vt placeret, & narrationem accommodaret ad legentium voluptatem, sicut ij, qui diligenter conuiuium instruunt nimirum, non vt id faceret, quod coquinaria Rhetoricæ tribuit Plato, vt mox dicemus, sed vt per delectationem tanto magis prodesset. Rectè enim Augustinus sicut (ait) sapè sumenda sunt, & amara salubria, ita semper vitanda perniciofa dulcedo, quanto enim magis, illic appetitur suauitas, tanto feliciter salubritas prodest. Et planè inesse vim oratoriam in sacris literis, superuacaneum est, post ipsum Augustinum, velle docere cum tantus Doctor, vè in ipso Prophetarum, maximè rudi Amos, etiam in obseruatione periodorum, commatum membrorum inesse fusè demonstrat. His positus facile est, obiecta diluere, sed planius tota res illustrabitur, si de Rhetorica sæculari, nouo quasi sumpto principio, pauca interferamus.

Esse aliquam falsam Rhetoricam. Cap. III.

Sciendum est apud ipsos quoque Ethnicorum nonnullos, Rhetoricæ nomen malè audiuisse, & ea est causa, quia vt mors, & vitæ in manu est linguæ, & gladius idè, potest ferire hostem, ac ciuem; noxium & innocentem. Ita præcepta Rhetoricæ quemadmodum loquitur S. Augustinus in medio posita sunt, quæ ad persuadenda, seu recta, seu falsa valeant plurimum. Nazianz. dicendi facultas, vt probis (inquit) & honestis virtutibus

Prima Orat.
in Iulianum.

virtutis instrumentum, atque armatura est; Ita improbis; & flagitiosis, vitij stimulus efficitur.] Sicut igitur laudes plurimæ congeruntur in linguam, & in eandem vituperationes plurimæ, ita possunt in eloquentiam eadem convenire. Non quod vitium in ipsa sit, sed quia ex abutentis crimine redundat in eam, tanquam in instrumentum infamia, quemadmodum & aurum, cum per se bonum sit, vitæque humanæ ac liberalitatis instrumentum, per quamdam tamen communicationem, ex hominum prauitate, cuius instrumentum & occasio est, solet valdè vituperari. Cum igitur multi ad maxima rerum publicarum damna, abusi eloquentia sint, inde factum est, ut velut res noxia, ab ijs, qui segregare subtiliter nesciebant bonum à malo, Rhetorica condemnaretur, & à sapientibus quoque ejiceretur e civitatibus rectè institutis; Auxere invidiam Rhetores quidam, qui palam profitebantur, docere se, quemadmodum in iudicijs causa ex peiore melior fieret, quod erat palam iustitiæ bellum indicere, ijdemque, ut Plato loquitur, profitebantur se. vi orationis efficere, ut parua esse magna, & magna vicissim parua, vetera noua, & nouissima vetera viderentur; Auxere in eam odium magis ij, quos appellarunt antiqui sophistas, audum pecuniæ genus, gloriosum, ac iactabundum, qui profitebantur, de re quacunque se in vtramvis partem dicturos ex tempore quos Plato sapè ac vehementer exagitat. Et quia (ut ipse docet) idem est sophista ac Rhetor, vel propinquum aliquid, atque simile, inde factum est, ut sophistarum quoque infamia in Rhetores redundaret.

Veruntamen laudibus veræ eloquentiæ nihil hæc debent officere: Nam omnium sapientum sententia, distinguendæ sunt duæ Rhetoricæ, Altera veræ & laudabilis, altera adulterina, ac iure vituperabilis. Expressas hæc voluit apud Homerum in Vlyssæ ac Tersite, quorum ille sapienter, & ex pectore orationem fundere dicebatur, & tanquam incundum quemdam niuium sensim, & absque strepitu labentium imbrem, Hic temerè, & impudenter, magnoque cum strepitu, litigabat potius, quam dicebat; Itaque Iulius candidus (ut loquitur Plinius) non inuenuste solebat dicere, aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam, nam eloquentia vix vni aut alteri, Imo si Marco Ant. credimus nemini, Hæc verò, quam candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maximè contingit.] De hoc genere dixit Eupolis Poeta Græcus, & eum imitatus Salustius loquax magis, quam facundum, & alio lo-

N 4 co, idem

1. 1. 360
2. 90

Abusi sunt plerique Rhetorica.

In Phædro.

In Gorgia.

Rhetorica duplex bona & mala.

Lib. 5. Ep. 20.

Gell. 1. 1.
cap. 5.

300
300
187103

In Partis.

In Gorgia.

Quatuor fa-
cultates com-
parantur in-
ter se.
A Platone.

eo, idem Salustius satis loquentiæ sapientiæ parum.] Quos ho-
mines præci Romani non Oratores, sed Locutuleios, & Blate-
rones, & Linguaces dixerunt, ut author est Gellius. Arist. di-
fertè docet, sicut Dialecticæ deprauatio sophisticæ est, & cauil-
latrix perititia, ita habere suum malum eloquentiam, quo de-
prauetur; Quamquam hæc eius prærititas apud Arist. videatur
eo loco, nomine suo carere; Vnde scilicet factum est, ut cum-
laus sua Dialecticæ permanferit, quamuis Sophista poneretur
in vitio, Rhetorica propè infamiam subierit etiam vera, quia
eodem ac falsa nomine appellabatur. Et sanè diligenter est ob-
feruandum, ut in natura, sic in disciplinis, & artibus, vitia
quædam esse vicina, in quæ, res, de suo demotæ statu degen-
rant, triticum ex malignitate soli, corrumpi dicunt in auenam,
& lolium; vinum satis est notum vitari in acetum, in rebus
humanis, monarchia in tyrannidem, Aristocratia in Oligar-
chiam, Popularis dominatus, in tenuiorum potentiam modica
inclinatione transeunt. Et fortitudinem (inquit Cic.) auda-
cia imitatur, & patientiam duritia immanis, Et illam dispu-
tandi prudentiam concertatio, captatioque verborum, & hæc
oratoriam vim, inanis quædam profluentia loquendi.]
Sed omnium optimè, ac fusissimè Plato in hunc fermè mo-
dum disputat. Ad corpus rectè habendum duas esse artes, Gym-
nasticam, & Medicinam, quarum prior sanum corpus respicit
altera ægrotum spectat, ut valetudini reddat, duas item, pro-
portione his respondere ad animi rectam constitutionem, fa-
cultatem legalem, quæ dat præcepta rectè viuendi, & Iudicia-
riam, quæ persequens delicta, tamquam morbos animi curat,
atque ita, quod corpori est medicina, hoc animo esse Iudicia-
riam, quodque est corpori Gymnastica, hoc legalem esse ani-
mo. porro hisce quatuor veris, & honestis artibus, quatuor
esse persimiles illiberales peritias, quas ad vnicum adulationis
caput reuocat, quia solum valent ad gratiam quamdam
professoribus suis conciliandam, legali, respondere dicit so-
phisticam, Iudiciariæ falsam Rhetoricam, quæ duæ ad animum
pertinent, earum vero quæ pertinent ad corpus, Agonistica
imitationem, esse fucatoriam quamdam, & mangonicam so-
lertiam, quæ non verè bonam habitudinem, sed apparentem
solum quamdam oculis speciem inducat, Medicinæ vero do-
cet, respondere, industriam coquinariam; Deinde comparans
inter sese falsas hæc artes, & illis animi, illas corporis opo-
ponens, cum Rhetoricam veram hic, & clarius in phadro sta-
tuat,

rnat, doceatque esse medicinam: falsam dicit esse Coquinariam
 facultatem. Nam quemadmodum, id solum studet coquus, qua
 ratione palatum mulceat, & oblectet, non autem quomodo
 conseruet valetudinem, vel restituat, neque rationes eius effi-
 ciendæ nouit, neque ad eam suum opus accommodat, ita Rhe-
 toricam, quæ debuit esse medicina animi, dum solum occupa-
 tur in efficienda inani voluptate, coquinariam fieri. Talia cum
 sint, facile apparet, quod à Sanctis reprehendatur eloquentiæ
 genus, id nimirum, quod ad decipiendum adhibetur, vel quo
 falsa per artis lenocinium suadentur, Deinde id, quod assumi-
 tur ad inanem ostentationem ingenij atque iactantiam, tertio,
 quod nõ ad utilitatem veram auditorum refertur, sed ad futile
 solum prurientiũ aurium titillatione, eodq; nil nisi ludicrũ quasi
 tinnitũ cymbali habet. Præterea id, in quo solo is qui verba fa-
 cit repositã habet suã vim, spemq; omnẽ persuadendi cõfideas,
 sua arte se effecurũ, vt res perinde videantur, vt ipsi libitũ fue-
 rit. Ideo sanctus Paulus negat, prædicationẽ suam esse in persua-
 sibilibus humanæ sapientiæ verbis, non quod temerẽ loqueretur,
 & suã industria, quam Sanctus spiritus dirigebat, non ex-
 cogitaret, quemadmodum posset, Christi doctrinam auditori-
 bus, quam aptissimẽ proponere; Sed quia in rebus, & cogitan-
 dis, & dicendis, non respiciebat humi affixam hominũ sapien-
 tiam, cui Crux Christi stultitia erat, neque per sese persuasibi-
 lia populo loquebatur, idest inania, & placentia, magnificam
 adhibens adulantium pompam verborum, vt ij faciebant, qui
 suã ostentationi, vel auditorum delectationi famulabantur,
 sed nunquam Euangelium Christi erubescibat, quamuis mun-
 di sapientibus stultitia videretur, nunquam quæ sua essent quæ-
 rebat, quia volebat totam Christi Cruci laudem, totam utili-
 tatem auditoribus cedere. Interim tamen ille, quo utebatur,
 loquendi modus erat aptissimus, atque adeo eloquentia per-
 fecta, primum quia, quo oratio erat simplicior tanto aberat ló-
 gius à suspitione fallaciæ, cum persuasum sit omnibus, Verita-
 tis simplicem esse sermonem. Deinde quia volebat tunc Deus
 certiore quadam via fundari Ecclesiam, magnis nempe, ma-
 nifestisque miraculis, vt nulla vnquam suboriri posset suspicio,
 sapientiæ aut eloquentiæ humanæ viribus esse fundatam. Vo-
 lebat igitur, sanctus Paulus, virtutem apparere, Crucis Christi
 dum ea, quamuis tantum abhorreret à communi hominũ sen-
 su, tamen fidem inueniret, eamque fidem esse non in sapientia
 hominum, sed in virtute Dei. Et hanc ob causam D. Chrysost.

repre-

Que nã Elo-
 quentia re-
 prehendãtur
 à Sanctis.

1. Cor. 2.

Contẽtio de
 Eloquentia
 Pauli, & Pla-
 tonis.

reprehendit quemdam Christianum, qui cum Ethnico alterca-
batur, contendens eloquentem S. Paulum, magis, quam Plato-
nem fuisse; & ait contrarias vtrumque egisse partes, ac debe-
ret, Debuisse enim Ethnicum ostendere, sanctum Paulum fuisse
eloquentissimum, vt inde concluderet, religionem Christiana-
nam humana profeminatam industria: Christianum vero vltro
concedere sancto Paulo eloquentiam defuisse, vt tanto certius
concluderet diuinum opus, fuisse, mundi ad Christum conuer-
sionem, Cum philosophi illi Græcia, quorum admirabilis, &
doctrina, & eloquentia copia fuit, adeo paucos ad suas, pellicere,
sectas potuerint. Hæc tamen omnia neutiquam obstant,
quo minus sanctus Paulus adhiberet industriam, in tractanda
hominum animis, quam conuenientissimè fieri posset, cum ob
id, omnibus, omnia fieret, & congruentissimum rei, locoque
dicendi genus afferret, in quo perfecte facundia sita vis est.
Nec vero Christus Dominus, cum dixit Apostolis, ne cogita-
rent, quomodo, aut quid loquerentur ante Reges, & Præsides,
iussit esse socordes, ac stupidos, sed noluit sollicitudine angere,
noluit desperare, suam considerantes incertiam, noluit demum
sibi confidere, sua diligentia nixos, nã si quis intelligat, vetuisse
eos præmeditari sapienter, quia dixit, nolite cogitare, quomo-
do aut quid loquamini, eodem modo intelligere posset, prohibe-
bitam agriculturam, & omnem aliam rei domesticæ curam,
quia item Dominus dixit, nolite quærere, quid manducetis, aut
quid bibatis, hæc enim omnia gentes inquirunt, pater autem
vester scit, quia his omnibus indigetis, quamquam hic locum
non magis potest afferri contra eloquentiam, quam contra
omnem prudentem cogitationem, si sonus verborum dumtaxat
consideretur, quo nihil dici potest absurdius, Nam vt opti-
mè docet S. August. Paulus Apostolus ad Timotheum, & Titum
scribens, non solum tradidit eis quid, sed etiam quomodo,
vnumquodque personarum genus deberent instituire iubens eos
in his esse, & meditari. S. autem Petrus non tantum prædica-
toribus, sed vniuersis fidelibus loquitur, cum dicit, parati semper
ad satisfactionem omni poscenti vos rationem reddere de
ea, quæ in vobis est spe. Voluit ergo Dominus Apostolos fide-
ciam in Deo reponere. Et ad id, famulum quoque suum Fran-
ciscum, quem per Apostolica deducebat vestigia, erudire vo-
luit, cum fecit, vt minus aptè loqueretur, cum se accuratius
præparauerat. Et qui puniti diuinitus narrantur, quod vellent
lacris libris cultum elegantiorum inducere, non odio eloquen-
tia

Explicatur
locus Matth.
10. nolite co-
gitare.

4. de Doct.
Chr. c. 10.

cia puncti sunt, cum ea; (vt diximus) in sacris libris, & perfectissima sit. Sed quia Deus, qui nouit, quod genus dicendi, rei cuique conueniat noluit illam à Sancto Spiritu eloquentiam, electam deformari, quia illa aptissima est, & adeo conseruanda, vt nec puncta, nec apices vacare mysterijs. S. Hieronymus dicat, & fortasse ijdem factu aliquo inflati, falsaque eloquentia corrupti specie, sapientissimam diuini verbi eloquentiam, quia non agnoscebant aspernabantur, & propterea volebant complecti elegantius, quia existimabant, posse aptius se inuenire dicendi genus, quam ipsi sacri authores adhibuissent. Nam alioquin si paraphrasim, elaboratam, humili, piæque mente voluissent conficere, vt rudiorum quoque oculis, sapientissima Eloquentia appareret, non videntur, condemnandi fuisse, cum id impune, imo cum laude videamus à multis, & prosa, & carmine facitatum.

In ps. 90.

Quanam sit vera, & falsa Eloquentia. Cap. IV.

HActenus tria docuimus, esse aliquam Eloquentiam bonam, esse aliquam malam, Itemque sacris etiam rebus, quæ bona est, posse laudabiliter adhiberi. Quæ tria planè apud mediocriter eruditos nihil dubitationis, aut difficultatis habebant. In eo labor est, vt vera eloquentia distinguatur à falsa, certæque assignentur notæ, vnde possit vtraque dignosci, ac mala vitari, postremò ex bonæ eloquentiæ formis, quanam maximè sacris concionibus debeatur: quæ vt pro nostra tenuitate, quam clarissimè exponantur, Animaduertendum est Artè vt Ar: docet esse habitum, cum recta ratione factiuum, cõtrarium vero artis habitum factiuum cum falsa ratione. Itaq; vbi ratio recta non adest, nec adest ars. Recta autè ratio præcipuè spectatur ex fine cuiusq; artis, quo proposito talis materia deligenda est, eique certa, inducenda forma ea ratione ac modo, quemadmodum ars ipsa præscribit, Itaque fieri potest, vt ars ipsa destruat, vel ratione finis, vel materiæ, vel formæ in materiam inducendæ. Ædificandi ars habet pro fine habitationem commodam ad hunc consequendum, necesse est artifex legat aptam materiam, & mente concipiat idoneam formam, quam secundum artis præcepta, ædificationem faciendo, materiæ imponat, si ex charta domus fiat, quamuis tectum, parietes, & cætera distinguantur, non erit verè domus, quia deest apta materia, si colligas cæmenta & ligna, & in vnum cumulum temere aggeras, neque item erit domus quia forma desideratur, ædifi-

6. Eth. c. 4.

Ars tria attendit finem Materiæ, formam.

edificant & pueri casas, & pictores coloribus exprimunt, ne-
tri tamen fabri sunt, quia non spectant habitationem commo-
dam, nec quicquam idoneum ad eam efficiendam adhibent.
Venefici etiam ac magi solent interdum pulcherrimas figurarum
ædes, aulis, cænationibus, cubiculis magnificè, & artificiosè
distinctas, qui tamen ludificatores sunt, non edificatores, qui
non ad usum solida recta, sed inanem speciem ad oculorum la-
dibria fabricantur. His positis eadem ratione, de eloquentia
philosophandum est, sunt in ea, Res quasi materia, sunt verba
& compositio quasi forma, & est finis, qui præscribit qualia esse
debent, & verba, & res.

Finis autè qui nam sit generatim eloquentiæ, non multum ad
nos refert, satis est, si rectè intelligatur, quis sit finis eloquen-
tiæ nostræ, qui non potest esse alius, quam finis ipsius prædica-
toris, hoc est gloria Dei, & salus animarum, quod tum fit, cum
auditores prædicatoris voce & eloquentiæ usu, tamquam per
instrumentum præcipui agentis Dei, meliores efficiuntur. Hoc
posito sine duo consequuntur; primum fieri interdum posse,
vt genus eloquentiæ maneat, non tamen hæc peculiaris eloquen-
tiæ species, de qua nos agimus, atque ita possit aliquis vere
nominari Orator, qui tamen verè prædicator non sit, tales fue-
runt Ethnicæ oratores, tales qui hodièque vel in senatu aliquo
aut foro causas ciuiles tractant; tales denique esse possunt, etiam
qui vulgo sibi prædicatorum nomen ascribunt, si habitu utan-
tur, non cum recta ratione, sed cum praua factiuo, Deinde
sequitur, vtrum quis prædicator sit necne, itemque bonus, an
malus, censendum ex materia orationis ac forma, respectu pro-
positi finis, nam si vel materia prædicationi, apta non sit, vel
in ea formam, ad consequendum, finem, minus idoneam effi-
ciat, is, qui dicit, sacer Orator esse non poterit. Hoc perma-
gni interest intelligere, sunt enim interdum nonnulli, qui ma-
gni prædicatores, vt habeantur prorsus a recta aberrant via,
tantumque abest, vt magni, vt ne prædicatores quidem dici
mereantur.

Ex tribus vi-
ciatur eloquẽ-
tia sacra.

Ex omnibus autem his, tria euidenter manifesta capita sunt
vnde potest eloquentia christiana vitiari, Primum est finis, se-
cundum materia, tertium forma oratoris. Ex fine tunc destruc-
tur eloquentia, cum non ad efficiendos meliores auditores re-
fertur, quod dupliciter potest intelligi. Primum si ipsa dictio
referatur quidem a concionatore, ad auditorum profectum,
sed ad lucrum, seu inanem gloriam, & ostentationem ingenij
& elo-

& eloquentiæ. Verum quia non posset lucrum vel alia cõsequi, nisi etiam aptè ad profectum auditorum diceret, accommodet etiam ad hoc opus, dictionem suam, hoc si quis consequi posset, peruersissimè ille quidem faceret, tamen fortassè cuiuspiam videretur, quantum ad eloquentiam spectat, nomen obtinere Christiani Oratoris, quod dixerim vt naturam facultatis ostendam, non quod titulus ille inanis peruerso concionatori quicquam, nisi fortè ad maiorem condemnationem conferat. Quamquam satis à nobis in prima parte demonstratum est vix fieri posse, vt qui bonus non est, bene ea, de qua loquimur eloquentia, dicat, ac prorsus sacrum prædicatoris nomen, non nisi in viro bono debere consistere, quæcunque enim eloquentia manere fingatur, nomen hoc tamen, & munus cum adeo sacrum sit, nunquam nisi virtute prædito dabitur, Deinde potest ex corrupto sine opus dicentis vitari, si scilicet ita lucrum, inanem gloriam, aut aliquid huiusmodi spectet, vt ne materiam quidè, aut formam, ad auditorum profectum accommodatam orationi suæ adhibeat, Et tunc qui id faciat, planè etiam prædicatoris nomen amittit, solumque est sophista, vel vt ait Plato, Coquinarius Rhetor. Ex eodem hoc capite, Hæretici omnes declamatores excluduntur, qui præterquam quod nihil aliud, quam priuatum emolumentum spectant, etiam tum cum sibi videntur, auditorum profectum spectare, reuera non ad profectum eorum, sed ad maius exitium concionantur. Ex materia multa possunt vitia oriri; primum si scandalosa sit, si abhorrens à captu multitudinis, si nimium sublimis, atque subtilis, si prophana, si leuis, de quibus alibi dicemus. Ex forma possunt oriri vitia, tum in dispositione, modoque tractationis, tum in eloquentione de quibus item singulis infra præcipietur. Hic solum generatim paulo fufius explicare satis erit, quænam eloquentiæ forma, oratori Christiano maximè conueniat.

Quæ maximè, Eloquentia Christiano Oratori conueniat. Cap. V.

Summum in sacri concionatoris officio negotium est, videre quo eloquentiæ genere vti debeat; Nihil enim tam facile deprauatur, nihil difficilius ab authore ipso cognoscitur, nam in sua causa ferè omnes mali sunt iudices, Et in hoc genere, eo peiores, quod vitia ipsa delectant; Eloquentiam vero etiam Germanam, & in alijs causis laudabilem, non tamen promi-

In Gorgia.

promiscuè, ac temerè locum habere in sacris, sed in his cetera quasdam postulare notas suas, ac proprias, facilius est vniuersè pronuntiare, quam eas assignare notas, atque distinguere. Omnes præcipiunt, & faciliè quivis intelligit, modum ac formam eloquentiæ cuiusvis metiendam ex fine, eoque esse præstantiorem, quò aptius ad finem perducatur. Sed hoc ipsum habet difficultatè, nam vt agamus de bonis viris, quales æquum est, existimare sacros concionatores, si interrogemus singulos, quare hac potius, quam illa dicendi ratione vtantur, Respondent quia hanc ad finem sibi propositum, aptissimam iudicant, Et tamen haud raro euenit, vt multi fallantur, parum accommodata ad salutem animarum dictione vtantur, Necessè est igitur, regulas certas præscribere, vnde possint, hi, quosque errorem suum agnoscere.

Proponuntur
obiectiones
pro nimis or-
nata Eloquen-
tia.

*l. de Diale-
ctica prin-
cip. 7.*

Prima obie-
ctio.

Secunda obie-
ctio.

Tertia obie-
ctio.

Sed ante omnia expendenda sunt, rationes eorum, qui nimis confestantur ornatum. Obijciat enim aliquis Sancti Augustini authoritatem, qui ita loquitur, Quamuis nec disputationem deceat ineptam, nec eloquentiam oporteat esse mendacem, tamen & in illa sæpè, atque adeo penè semper, audiendi delicias discendi cupido, contemnit, & in hac, imperitior multitudine, quod ornatè dicitur, etiam verè dici arbitratur. ¶ Vnde apparet ornata orationis magnam esse, apud multitudinem, cum omninò etiam falsa, per illum ornatum persuadentur, Deinde obijciat ex dialogo de oratoribus, seu Quintiliani, seu Taciti, seu alterius, sententiam Apri, qui cum dixisset accommodandam temporibus eloquentiam & iam splendorem quoque poeticum, ab Oratoribus exigì, subiicit, Neque idè minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures iudicantium cum voluptate perueniunt, Quid enim (ait) si infirmiorum horum temporum templa credas, quia non rudi cimento, & informibus tegulis, extruuntur, sed marmore nitent, & aure radiantur. cui loco, potest illud addi, quemadmodum aurum, & gemmæ maiestatem augent templorum, cultusque divinitatis, ita flores eloquentiæ, ac lumina, maximè adhibenda esse religiosi sermonibus, Nec modò nihil detrahè ex gravitate illorum, sed etiam plurimum maiestatis adijcere, nam etiam in vestibus sacris, & apparatu omni sacerdotali, opes barbaricæ, colores exquisiti, opera phrygiorum cum laude, fructusque spectantur. Quid? in cantu, musicisque instrumentis, quantum inest venustatis simul & utilitatis, ad alliciendos in templa homines, animosque ipsos, dum aures dulci modulatione tenentur,

tur, blandis tamquã insidijs ad diuina afficiendos? Igitur multorum Christianorum, cum tantum sit, rerum salutarium fastidium, quã maior seu prudentia, seu charitas esse poterit, quam quemadmodum ille ait, oras poculi dulci melle contingere, vt dulcedine illa illecti, potionem salubrem exhauriant? Denique Sancti Patres, qui maximè laudantur, non solida modò, sed etiam culta, & florida eloquentia ita excellere, vt atatibus suis, ne ex prophanis quidem Oratoribus, facillè haberent quẽquam superiorem. Libanius Ethnicus homo, idemque sophista sui temporis ornatissimus, Sanctum Basilium ob eloquentiam Atticam, admirabilem vocat, & sibi non rarò anteponebat. Nazianzeni eloquentia non solum culta, sed ad poeticam accedit, An Chriostomus aureum illud nomen, nisi aureo eloquentiã flumine consequutus est? Quid apud Latinos Chriostologus, persimilis cognomeni titulo cohonestatus? Quid sanctus Ambrosius re, & nomine Orator, cuius eloquentiam, vt olim Platonis, apud in ore eius mellificio pramonstratam accepimus? Augustinum, Hæreticus Cresconius, audet eo nomine, vocare apud populum in inuidiam, quòd nimis eloquentia polleret. D. Hieronymus quãquam se verberatum ab Angelo dicat, & alibi frondescentem sermonem affirmet in sacris literis interpretandis minimè adhibendum, tamen aliter stylo suo videtur docere. Nam de Cypriano quid attinet dicere, qui, vt ait Lactantius magnam sibi gloriam ex artis oratoriã professione quãserat, & multa conscripsit in suo genere admiranda. Erat ingenio facili, copioso, suauis, & quã sermonis est maxima virtus, aperto, vt discernere nequeas, vtrumne ornatior in eloquendo, an faciliior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit. Nihil est, quod abeamus per singulos ceterorum, cum de principibus constet, qui alijs omnibus pro exemplo vel fuere, vel certè esse debuerunt; Videtur igitur quod non solum grauis, ac serua, sed etiam amena; compta, florida, in sacris concionibus habere locum eloquentia debeat. Probabilis videtur hæc oratio, eoque facilius fidem inuenire apud multos potest, quorum fauet ingenijs; Nam qui amaniore, præditi sunt ingenio, & linguã quadam volubilitate incitatur, quia imperitã multitudini profluens illa copia, & beata dicendi vena, aures iucundo sono demulcet; eoque frequentat concionem, & implet auditoribus templa egrè omninò moderari suã naturã, seseque intra mediocritatis fines coercere possunt, sed tamen si boni viri, vt debent sunt, eò diligentius cauere debent

Quarta Obiectio.

Ep. 22. ad Eust.

Lib. 5. Inft. cap. 1.

debent, ne corrupto dicendi genere vsi, quo flexibiliorem habent ad eloquentiam indolem, tanto grauius puniantur, quanto plura accepere talenta, si ea inani cum sonitu in auras effuderint. Quantum enim animarum, cum diuina gratia, possent ad virtutem conuertere, si illam suam facultatem temperare vellent, illam affluentiam inhibere, immodicos illos refecere foscucos, totumque neruum orationis ad motum animorum, virtutemque suadendam intendere. Ne igitur suo ipsi labore, penas sibi à Deo accerant, totque animas solido fructu sustentandas foliorum inanitate pascant, & sanguinis Christi pretii eorum causa propemodum pereat, accuratè ideo enitendum est, vt quam planissimè tota res illustretur, quidque ratione allata momenti habeant, palam fiat.

Eloquentia
concionu de
bet esse gra-
uis.
4. de Doct.
Cbr. c. 6.
2. Cor. 5.

Ac primum statuendum est, eloquentiam sacri concionatoris debere grauitatem quamdam sacram præferre ac maiestatem. Primum quia vis maxima eloquentiæ in eo consistit, vt personæ congruat loquentis. Et quidem sanctus Augustinus, ne eloquentiam quidem appellandam dicit, quæ personæ loquenti minus conueniat; Persona autem quam concionator sustinet grauiissima est, nimirum sacri Doctores, Deique legati, per quos deus loquatur, & (vt Pau. ait,) Deus ipse exhortetur. Deinde quia mores concionatoris multum valent ad populum permouendum, genus autem eloquentiæ, morum formam comitari solet, ita vt tamquam prouerbio vsurpatum sit ab omnibus speculum imo faciem animi, orationem esse. Igitur si oratione graui vtatur, tales etiam ostendet sibi mores inesse talenti animi, & hinc rursus autoritas & pondus in eius dicta permanabit. Præterea res ipsæ, de quibus agitur, grauius inest eloquentia autem est quædam quasi vestis, quæ tum maxime decet, cum ei conuenit, qui ea vestitur, & hoc est, quod & sancti viri, & prophani scriptores aiunt, Matronæ similem eloquentiam esse debere, non meretrici, id est, quæ rebus grauibus conuenientem cultum attribuat, maturum quiddam, & graue præferens, non meretricium fucum, & adulterinum candorem debet quidem, vt res tractantur, magis minusve læta ac tristia, ipsa quoque eloquentia quasi exhilarari, magis & contrahitur neque eadem orationis seueritate de Christi Domini luce in transfiguratione, qua de eiusdem in Cruce morte dicendum est. Ad hæc oratio suauis quædam grauitate temperata, & rebus apta multo magis persuadet ex eo capite, quod non distrahit mentem, ad ingenium oratoris cogitandum, vel suspiciendum eius elo-

eloquentiam sed ipsas res ita proponit, ut in eas tantum animi figatur obtutus, illæ insideant menti, illæ cor penetrent.

Idem ostendamus autoritate etiam Ethnicorum sapientia, quæ hac in re multum debet valere, cum agatur de vi persuadendi, eaque facultate, quam ij callebant maximè & profitebantur. Certum autem esse debet, Oratoris Christiani eloquentiam, proportionem quadam ei respondere, quæ apud antiquos eorum erat philosophorum, qui virtutem se docere profitebantur, ipsi enim hoc sibi negotij assumebant, ut populum, sed maximè sectatores suos facerent meliores, quod ex philosophorum vitis, actis, itemque scriptis manifestius est, quam ut probari pluribus debeat. Et illud Tertulliani satis ostendit, quo Philosophi vitam describit lib. de pallio, quamvis obscure loquitur ut solet, Soleo (ait) de qualibet margine, vel ara medicinas moribus dicere, adigo canterem ambitioni, immergo æquè scalpellum acerbitati: præcidam gulam. Dabo catharticum impuritatis Sauri, has purulentiæ civitatis, quis eliciet, & exuaporabit, nisi sermo palliatus idest philosophicus? Ex philosophis planè, Socrates is, qui maximè philosophiam conatus est, ad mœurs hominum traducere, vel parvifecit, studium cultioris eloquentiæ, vel dissimulavit; sic enim in ea oratione, quam pro se habuit à Platone loquens, inducitur, Vos (inquit) à me audituri estis veritatem, & non tamen per Deos immortales, o Viri Athenienses, orationem compositam, electis verbis, & nominibus, ut faciunt, qui horum studiosi sunt, neque aliquo ornamento fucatam, sed audietis vulgaribus, civilibusque verbis loquentem. Credo enim iusta esse, quæ dico. Non enim profectò iudices, huic ætati convenire videtur velut adolescentulo fædis ad vos ingredi verbis.] Hæc si quis velit, apud Chryf. inveniet. Itaque (ait Chr.) philosophis quidem eloquentia indigna est, & viris profus, ludentium vero adolescentulorum certamen, & gloria, quod ipsis quoque philosophis videtur, nec philosophis quibuslibet, sed illi (Platonem intelligit); qui omnes facile in ea arte superavit. Denique magistrum (idest Socratem,) ea re ornari non permittit, eiusmodi ornatum, & turpem esse, & indignum philosopho existimans.] Et tamen ex ijs, ille Philosophus fuit, qui non recessere à communi societate, sed maximè ad hominum mœurs excolendos incubuit. Planius autem, quæ dicendi forma deceat, Philosophum Seneca docet his verbis. Non mehercule iciuna esse & arida volo, quæ de rebus

Testimonia Ethnicorum.

Tertul. lib. de pallio.

Socratis iudicium.

Plato in Apolog.

3 Lib. ad- versus Vitup. vitæ Monast.

Senecæ iudicium. Epist. 75.

O tam

tam magnis dicentur, neque enim philosophia ingenio renunciat, multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc fit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur, sentiamus, concordet sermo cum vita, Ille promissum suum implevit, qui, & cum videas illum, & cum audias, idem est. Videbimus qualis sit, quantus sit. Vnus sit. Non delectet verba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia, non sollicito potest, aut si parata est, aut paruo constat addit, & res pulcherrimas prosequatur, talis ut res potius, quam se ostendat. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, hic animi negotium agitur. Non quarit æger medicum eloquentem, sed sanantem, sed si ita contingit, ut idem ille, qui sanare potest optet de his, quæ facienda sunt, disserat, boni consulat, Non tamen erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum, etiam disertum, hoc enim idem est, ac si peritus gubernator etiam formosus sit. Quid aures meas scalpis? quid oblectabitur es, curare debes morbum veterem, gravem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in pestilentia medicus, circa verba occupatus es?] Et alibi Nimis anxium esse te circa verba, & compositionem, mi Lucili nolo, habeo maiora, quæ cures, quare quod scribas, non quemadmodum, & hoc ipsius non ut scribas, sed ut sentias, ut illa, quæ senseris, magis applices tibi, & veluti signes. Cuiuscunque orationem, videris sollicitam, & politam; Scito animum quoque, non minus esse perillis occupatum, Magnus ille, remissius loquitur, & securius quæcunque dicit, plus habent fiduciæ quam curæ. Nosti complures iuvenes, barba, & coma nitidos, de capsula totos, nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est, si circumtonsa est, & ficata, & manufacta, ostendit illud quoque non esse syncerum, & habere aliquid fracti, non est ornamentum virile concinnitas.] Musonij apud Gellium de philosophi eloquentia in hunc modum iudicabat, Cum philosophus (ait) hortatur, monet, suadet, obiurgat aliudve quod disciplinarum disserit, Tum qui audiunt, si de summo, & soluto pectore, obuias vulgatasque laudes effutiunt, si clamitant, etiam si gestiunt, si vocum eius festiuitatibus; si modulis verborum, si quibusdam quasi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur, & gestiunt, tum scias, & qui dicit, & qui audit, frustra esse, neque illic philosophum loqui, sed tibicinem canere, Animus (inquit) audientis philosophum, si quæ dicuntur,

Musonij iudicium.

Noct. At-
tic. l. 5. c. 1.

Oprima sententia.

euntur, vtilia, & salubria sunt, quæque & errorum, atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum, atque otium, prolixè, profusèque laudandi non habet, quisquis ille est, qui audiuit, nisi ille est planè perditus, inter ipsam philosophi orationem, & perhorrescat, necesse est, & pudeat tacitus, & pæniteat, & gaudeat, & admiretur, varios adeo vultus, disparilesque sensus gerat, perinde vt eum, conscientiamque eius affecerit, vtrarumque animi partium, aut syncerarum, aut agrarum, philosophi pertractatio.] Præterea dicebat, magnam laudem non abesse ab admiratione, admirationem autem, quæ maxima est, non parere verba, sed silentium. Idcirco (ait poetarum sapientissimus) auditores illos, Vlyssi, labores suos illustrissimè narranti, vbi loquendi finis factus, non exultare, nec strepere, nec vociferari facit, sed conticuisse vniversos ait, quasi attonitos, & obstupidos delinimētis aurium, ad origines vsque vocis permanantibus.] Quid autem mirum est, si hæc fuit, de Philosophorum dictione sententia, cum hæc de ipsis Oratoribus, author dialogi, de hac re apud Tacitum sic loquatur, Cæterum, si omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi, Malim Hercule, Caij Gracchi impetum, aut Lucij Crassi maturitatem, quam calamistros Mece-natis, aut tinnitus Gallionis. aueo melius oratorem, vel hirta toga induere, quam fucatis, & meretricijs vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, inio herclè ne virilis quidem cultus, quo plerique temporum nostrorum actores ita vtuntur, vt lasciuia verborum, & leuitate sententiarum, & licentia compositionis, histrionales modos exprimant.] Omittō hic plura ex Antiquis asserre, Quintiliano præsertim, & Tullio, solum adijciam, quæ Marcus Antonius Muretus magna vir & dicendi facultate, & indicandi prudentia in Epist. 40. Senecæ annotat. Tale (inquit) disputandi genus, circulatoribus magis, quam philosophis convenire. Huius ipsius vitij exempla, vel maxime illustria notavi in quibusdam maximarum rerum ad populum interpretibus, quarum Oratio, quæ nõ compta, & calamistrata, sed grauitatis, maiestatis, ac sanctimonix plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum, contexta globulis, ita vt ad eos, non tamquam ad vitæ magistros, aut vitiorum correctores, sed tanquã ad comædos, & histriones eatur, stant illi, & cum frontem bis, terque perfruerint, barbamque permulserint hiantè & mirificum aliquid expectante plebe (plebis autem nomine, etiam

O 2 quos-

Judicium An-
tonij Mure-
ti.
In Ep. 40.
Seneca.

quosdam ex optimè vestitis comprehendo) laxant habenas linguæ, & similiter cadentia, similiterque desinentia coaceruant, paria paribus, contraria contrarijs opposites, multa, etiam semel suo ordine dicta, sursum, deorsum, aut alias variato ordine repetentes, eaque in re, memoriam pueriliter ostentantes, atque hæc, saltatricularum in morem, gesticatorijs, neque vnquam quietis manibus adiuuantes, argutè multa, quibus risum excutiant dicunt, numquam interim aut sibi, aut auditoribus respirandi facultate permissa. Quibus omnibus rebus admirationem imperitis, cordatis, & intelligentibus nauseam, ac stomachum commouent.]

Sanctorum Patrum, de hac re iudicium ac sententia.
Cap. VI.

Addamus his sanctorum, & veterum quoque Patrum, et nostris sententias. Clemens Alexandrinus. Meum autem *Li. 1. Stro:* (inquit) est probabile, vt existimo, institutum verbo quidem & rationi conuenienter viuere, ea autem quæ significantur intelligere, eloquentiam autem nunquam magnificientem contentum esse, si significetur id quod intelligitur: Quo autem nomine significetur id quod volo exponere, nihil mihi cura est. Opem enim ferre, vt seruentur ij, qui seruari cupiunt, potius esse optimum, non autem dictiunculas tanquam quædam ornamenta componere. Et si caueris (inquit, Pythagoreus in Platonis Politico) ne sis de nominibus nimium sollicitus, prudentia locupletior apparebis in senectute. Et rursus inuenies in Theeteto, Nominum autem & verborum facilitas, & non nimis accurata examinatio, vt plurimum non est fordida & liberalis, sed eius potius contrarium. Est autem nonnunquam etiam accessoria. Hæc quam fieri potest breuissimè scriptura enunciauit dicens, ne multum verferis in verbis. Dictio enim est tanquam vestis in corpore, res autem sunt carnes, & nerui. Non oportet ergo maiorem vestis, quam salutis corporis curam gerere. Non solum enim frugalis vitæ ratio, sed etiam à superuacaneo cultu, ornatuque aliena oratio exercenda est ei qui veram vitam elegit. Siquidem delicias vt dolosas, & luxuriosas repudiamus: scilicet vnguentum, & purpuram veteres Lacedæmonij, dolosas quidem vestes, & dolosas vinctiones rectè reputantes, & nominantes: quoniam nec honestus est ille cibi apparatus, qui plura habet condimenta, quam ea quæ

nutriunt: nec est bellus vrbanusvè orationis vsus, qui Audito- res magis potest delectare, quam iuuare. Hæc Alexandrinus Clemens, tam multa vt solet, breui complexus, vt hac vna eius autoritate, argumenta, ac testimonia e sacris, & prophanis multa contineantur. Arnobius cum respondet accusantibus Christianos, quod in eorum sacris libris, vel barbarissimi essent, vel solæcismi, Pompa ista sermonis (inquit) & oratio missa per regulas, concionibus, litibus, foro, iudicijsque seruetur, deturque illis, qui voluptatum delinimenta quærentes, omne suum studium, verborum in lumina contulerunt; cum de rebus agitur, ab ostentatione semotis, quid dicatur spectandum est, non quali cum amænitate dicatur, nec quid aures commulceat, sed quas afferat audientibus utilitates, maximè cum sciamus etiam quosdam sapientiæ deditos, non tantum abiecisse sermonis cultum; verum etiam, cum possent ornatiùs, atque vberius loqui, triuiualem studio humilitatè sequutos, ne corrumpent scilicet grauitatis rigorem, & sophistica se potius ostentatione iactarèt. Enimuero dissoluti est pectoris in rebus serijs quærere voluptatè, & cum malè se habètibz atque egrjs, sonos auribus infundere dulciores, nõ medicinã vulneribus admouere.] Chr: Neque vero (inquit) eum sermonè laudauerim, qui fastu tumidus, externæ peritiæ iactantiã sequitur; sed qui virtutis, ac succi habeat plurimum, qui sensibus grauis sit, & sapientiã plenus, Nõ ergo apparatu illi opus est, & pompa dicèdi, sed intelligètia ac viribus ad id, quod sentit eloquendũ idoneis.] Et iterũ, hac re dicit subuerti Ecclesias, quod auditores velint audire sermonem, non qui cõpungat, sed qui oblectet, & tinnulo strepitu, & verborum compositione, tamquam cytharædis, & cantoribus operam darent, & prauo populi studio prædicatores obsequantur.] de quibus subdit flosculus verborum, & compositionem, & harmoniam curiosius sectamur, vt canamus, non vt profimus, vt simus, in admiratione, non vt doceamus, vt delectemur, non vt compungamus, vt plausu, & laudibus obtentis abeamus, non vt mores componamus.] S. Naz. ait, primam sapientiam esse pro nihilo ducere eam sapientiam, quæ in verbis, & dictionum argutijs, ac fucatis, & superuacaneis disputationibus sita est, & fuit quoddam tempus (inquit) cum res nostræ flourèt, cum nimirum superflua hæc, & verborum lepore atque arte facta, tractandæ Theologiæ ratio, ad diuinas causas aditum quidem haberet.] In oratione de se conqueritur, Christianam pietatem, simplicem prius, artisque expertem,

Arnobius
Lib. 1. contra
Gentes.

S. Chrysost.
Homil. 15.
ad Tim.

Hom. 30.
in Act. Ap.

S. Nazia.
Orat. de
plaga grã-
dinis.

Orat. de
S. Athan.
De Affec-
tibus.
Cath. Con-
stant.

fucatam, & genus quoddam politices effectum a foro ad sancta
 translata, a Theatris ad abdita sacra, ut si audacius loqui li-
 ceat (inquit) duæ iam scenæ sint, hoc discrimine inter se disti-
 ctæ, quod illa omnibus pateat (idest prophana) hæc quibusdam
 Illa fideatur, hæc honore floreat, Illa denique Theatrica, hæc
 spiritualis nominetur.] S. Hieron. Tam enim, in Ecclesia, illas
 queruntur, omiffaque Apostolicorum simplicitate ac puritate
 verborum, quasi ad Athenæum, & ad auditoria convenitur, ut
 plausus circumstantium fuscitentur, ut Oratio Rhetoricæ arti-
 fucata mendacio, quasi quædam meretricula procedat in publi-
 cum, non tam eruditura populos, quam fauorem populi quæsi-
 tura, & in modum psalterij, & tibiæ dulces canentis sensus de-
 mulceat audientium, ut verè illud Prophetæ Ezechielis nostri

Es. c. 33. temporibus possit aptari, dicente Domino ad eum, Et factus
Ep. 2. de vi est eis quasi vox cytharæ suauè canentis, & benè compositæ,
ta Cleric. audiunt verba tua, & non faciunt ea] Idem Hieron. qualem
ad Nepot. a sacro doctore eloquentiam requirat, in hunc modum exponit.

Docente te in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus susci-
 tetur, lachrymæ auditorum, laudes tuæ sint. Nolo te decla-
 matorem esse, & rabulam, garrulumque sine ratione, sed my-
 steriorum peritum, & sacramentorum Dei tui eruditissimum

Verba voluere, & celeritate dicendi, apud imperitum vulgus
 admirationem sui facere, indoctorum hominum est.] Sanctus

S. August. Augustinum audiamus, In populo autem graui (ait) de quo
4. de Doct. dictum est in populo graui laudabo te, nec illa suauitas dele-
Chr. c. 14. scibilis est, qua non quidem iniqua diliguntur, sed exigua &
 fragilia bona, spumeo verborum ambitu, ornantur, quali nec
 magna, nec stabilia, decenter, & grauius ornarentur. Est talis
 aliquid in Epistola Beati Cypriani, quod ideo puto, vel accidit
 se, vel consultò factum esse, ut sciretur a posteris quam linguam
 doctrinæ Christianæ sanitas, ab ista redundantia reuocaret, &
 ad eloquentiam grauiorem, modestioremque restrinxerit, quo-
 lis in eius cõsequentibus literis securè amatur, religiosè appe-
 titur, sed difficillimè impletur. Quod autem hic S. August. de
 Cypriani refert profectu, idem Arnobius quoque (si ramentis
 eius sunt cõmentarij in psalmos) videtur ex Christiana disci-
 plina lucrum fecisse, ut luxuriantem, in libris contra gentes
 facundiam, plurimum castigaret, Itemque vir eloquentissimus
 S. Paulinus, post pietatem Christianam, toto pectore acceptam
 cum poeticam tum oratoriã dicendi vim etiam ante, grauem
 & modestam, vltro ad simplicitatem summissit Sanctus Heger-
 pus.

pus. Apostolorum vicinus temporibus, dicitur, ecclesiasticam *S. Heger-
historiam*, simplici stylo scripsisse, ut quorum vitam, se etaba-
tur, dicendi quoque exprimeret charactere. Et planè hic fuit sem-
per in sancta Ecclesia sèsus, ut Christianorù sermo, nescio quid
porius neglectum, quam comptum nimis referret, ut hac quoq;
in re a sæculi vanitate, ac leuitate, longius abesset; Nam quem-
admodum paupertatem, Humilitatem, & contemptionem re-
rum terrenarum a Christo sciebant prædicatam, & curas ho-
minum omnes ad cælestia sublata, ita intelligebant; cum sæ-
culi pompis, quibus renunciabant in baptismo, etiam sermo-
nis pompæ renuntiandum. Videmus hodieque id fieri, ut lepo-
res dicendi, venustatesque, a viris, qui se penitus Deo tradi-
derunt, vel refecentur omnino, vel maxima ex parte coercean-
tur, ut quæ ad solidum fructum nihil adiumenti, impedimenti
plurimum afferant. Ex his, & prophanorum, & sacrorum au-
thorum testimonijs, manifestum fit, genus eloquentiæ valdè ex-
quisitum, ubique, sed præcipuè in rebus philosophicis, & graui-
bus repræhendi, vnde facillè concluditur, quantum debeat a re-
bus sacris abesse. Ambr. item, Quod (inquit) luxuriat in flore *S. Ambros.
sermonis, tenuatur & hebetatur in fructu. Adijciat vltimo lo-
co, suam hac de re sententiam D. Prosper Sententiarum vit, S. Prosper
lib. de Vita
Contem:
ad finem.
Ludouicus
Blosius,
Initio ope-
rum suo-
rum.*
tota de re ita censuit; Sanè (inquit) talem me esse profiteor,
qui aliquid facundè dicere, neque posse si vellem, neque velle,
si possem, pietati admodum amica est simplicitas, fitque, ne-
scio quo pacto, ut verba exulta, cor plerumque non tam pe-
netrent, quam demulceant] & post aliqua addit nimius elo-
quentiæ amor, mentes eorum, qui minus affecti sunt, facillimè
a Deo, ac pietate auocat, & in præcipitium philaphtiæ super-
biæ, & cenodoxiæ pertractas, velut atheas reddit.

*Respondetur ijs, qui ornatum insignem in sacro
Oratore probant. Cap. VII.*

Rationes vero in contrariam partem allatæ, iam satis opi-
nor, explicatæ sunt, tot grauiſſimorum hominum senten-
tijs, vel certè ipso authoritatis pondere, ut ita dicam, obrite,
tamen, ut aliquid propriè de ijs dicamus. Primum statuendum
est quod ante disseruimus, neque eloquentiam, neque eius or-
namen-

namenta recusari a nobis, dummodò & dicentis personæ, quæ
 Deum refert, & rebus de quibus dicit, conueniant, sed solum
 reprehendi, quod vel in sententiarum, vel in verborum genere,
 sit nimis lacinosum, floridum, ac leue, Error enim est ma-
 ximus, existimare, quia populo facilè imponit circulator quilibet
 fucum, & vana pictura sermonis, licere eodem modo agere
 quodammodo circulatorem in suggestu. Nobis enim non ven-
 ditandæ sunt merces, non laborandum vt simpliciorum menti-
 bus, fucum faciamus, Non denique Index iratus, insidiosè ca-
 ptandus, non tenenda suauitate orationis, strepens & vaga co-
 cio, sed fidelis populus cohortandus ad sancta. Est certè ma-
 gnopere obseruandum, discrimen sacrarum, prophanarumque
 concionum: Ad prophanas, siue iudicia tractentur, siue deli-
 berationes per pauci confluunt, quorum res interfit, plerique
 causa voluptatis. Qui vero ad sacrum Oratorem conueniunt,
 tamquam ad rem suam conueniunt, causa hic agitur singulo-
 rum, & causa capitalis. Quorsum igitur hic Calamistræ? quo-
 rum lacinæ ac phalere orationis, stosciliq; inanes, vbi parua
 li petunt panem, & non est qui frangat? vbi de salute quisque
 periclitatur æterna? Miserandi sunt sanè mortales, plerique
 in rebus, & in hac maximè, qui laudant eos concionatores
 quibus, nil nisi lenissimam voluptatem reportant. Nam si in ip-
 sorum causa graui apud Iudices, eo pacto loqui patronum
 suum audirent, quomodo id ferrent? quam vellent, cum non
 tam iucundè, quam acriter, ac verè dicere? Et tamen cum
 animæ, non corporis causas agat concionator, plaudunt alii
 omnia potius, quam causam ipsam agenti. Hæc planè, si Con-
 cionator, quemadmodum vera sunt, ita seriò apud se reputet,
 videbit, quam absurdum sit aures scalpere, vbi cordi lacerat
 ægrotanti, facienda est medicina. Deinde falsum est, quia res
 sacræ præstantissimæ sunt, ideo rhetoricis ornamentis quibus-
 libet induendas esse, nam ista compta, & benè pexa oratio, ex-
 quisita ista munditiæ, nitidæque gemulæ vocularum, non sunt
 prætiosa lumina veræ facundiæ, sunt friuola quædam, & ludo-
 cra quasi crepundia, quæ speciem habent, non corpus, inani-
 quædam acroamata, Adhibe germana ponderosa, seria orna-
 menta, non veto. Talia Sancti Patres adhibuere, de quibus
 paulo post dicam. Nam quod de sacris vestibus, Musica atque
 adeo de templis ex Apro, supra attulimus, partim simile est,
 partim toto cælo dissimile. Nimirum quemadmodum eloquen-
 tiam sacram, dicimus seriam, & grauem esse debere, Itæ phis-
 iolog-

Respondetur
 ad Aprum de
 sacris vesti-
 bus Musica
 & templis.

lofophamur de musica sacra, nimirum quantum in genere musicae situm est, ad animos variè fingendos, itaut non sine causa, quidam antiquorum sapientum, ex commutatione Musicae, statum commutari Ciuitatum affirmet, & quasdam ob eam rem, mutatas, in exemplum adducant: sicut ergo non decet leues esse, prophanosq; & quiddam petulans, sapientes musicae sacrae modos, ita sobrium ac sanum esse debet Christiani oratoris eloquium, vt populus quemadmodum Cyprianus loquitur audiat non diferta, sed fortia. Nec valde absumilis est ratio picturae, in qua sacris praesertim in locis, nihil prophani esse deberet admixtum. Quid enim magis dedecet, quam cum oculos in sacram tabulam, conijcis, vt pietatem accendas, incurrere in formosulam mulierculam, vel in terga nuda, torosaq; brachia robusti licitoris? Nihil ibi decet, spectati non sanctum, nihil quod oculos animumque auocet, ab eo, quod spectandum, colendumque proponitur. Nec tamen idcirco, parerga pictoribus interdiximus, & picturae genus, strigosum, ac triste praecipimus, sed vt grauia adhibeat ornamenta, quaeque ei, quod praecipue pingitur, & causa ob quam pingitur, inferuiant, non autem aduerferentur, talisq; etiam, proportione, esse debet orationis cultus, vt tota dicitio ad propositum finem accommodetur, atque eloquutio consentiat, apteque subseruiat rebus.

*Hier.ep. 2.
ad nepot.*

Dissimilis vero templorum, & sacrae supellectilis, magna ex parte, ratio est, & ex parte similis. Quippe & suam quamdam formam habent haec, à populari secretam, & à prophana distinctam; quamuis enim, pretiosissima quaeque, maximè diuino cultui debeantur, quia hoc modo ostendimus, quanti à nobis fiat Deus ipse, & à quo omnia habemus, optima conferamus, tamen certus est modus, sacrarum vestium, certa figura sacrarum aedium, quas si quis ad prophanam speciem, quamuis fortè curiosiorem vellet redigere, nemo pateretur. Ita sua debet esse dictioni sacrae nota, quae à prophana distet, non declamatoria subtilitas, non poeticus nitor, nec sophistica ostentatio, & alia, id genus prophana ornamenta ingeri in eam debent: Deinde templorum magnificentiae, splendorique sacrarum vestium, ille est propositus finis, vt maiestate quadam, animos populi imbuat, & ad aeterni numinis comprehendendam, mente praestantiam, iuuet. Qui finis, vt palam fit experimento, optimè ex earum rerum pretio, artificioque existit. Sed contra planè, sumptuosiore oratoris gaza, videmus accidere. Non enim qui eà ditiores ex populi aestimatione adhibet,

et q. 151 H
degen la

bet, plures ad virtutem adducit, sed potius pauciores, Unde manifestum fit, talem apparatus, fini, qui sacro oratori propositus est, vtilem aptumque non esse. Quod si talem adhibeas, verborum, sententiarumque suo loco magnificentiam, vt audientes veneratione Dei impleas, & infinitam eius maiestatem, efficacius eis representes, istud sine dubio, laudabile, verumque ac sanctae eloquentiae opus est. Nam & ipsa templa, quorum splendorem, ornatumque miramur videmus, quanta mole consistant, quam firmis, seu pilis, seu columnis nitantur. Sed error in eo est, quod orationi non adduntur ornamenta, sed et eis tota componitur, Id solum habet, quod accessio templis est, At firmitatem, sententiarum, grauitatem affectuum, pondus argumentorum non habet. Praterea habet illud proprium oratio, vt quoniam valde coniuncta est cum dicente, simul ipsius mores exprimat, simulque auditorum mentes rapiat ad cogitandum, & iudicandum de ipso oratore, quod in templis, decorumque vestium ornatu non fit, Non enim cum videt populus Sacerdotem pulcherrime vestitum inde delectari eum, populi vestium arbitrat, nec leuiculum ex eo iudicat, itemque in ornatu templi, quamuis feratur saepe cogitatio spectantis, in conditoris quoque magnificentiam, nihil tamen offenditur, quia magnificentia virtus est. Et quamuis hic quoque possit habere locum vanagloriae & ostentatio, tamen populus in meliorem partem interpretatur, quia non tam certum hoc iudicium animi, vt oratio, nec tam saepe euenit, vt ostentatio quaratur in aedificatione templi, quam saepe vsu venit, vt quaratur in tali dicendi genere. Itaque cum templum populus magnificum spectat, si de auctore cogitat, laudat quod in honorem Dei impendium magnifice fecerit. In oratione autem cum quilibet hilarius auditur, mens nostra statim transuolat ad cogitandum ipsum oratoris ingenium. Et quia vt saepe dictum est, oratio est index animi, facile de animo ipso iudicium fert, lenemque & curiosum potius, quam accuratum pronunciat. Denique ornatus in templis, ac vestibus sacris, si solum ornatus est, non prophanis leuitatibus (vt de musica & tabulis pictis dicitur) corruptus, nequaquam pietati, & suae quasi significationi officit, sed magis prodesse solet. At Oratio officit sententiae, cuius splendidior est, & comptior, motui vero animorum, qui veritate maxime suscitatur, & candore verborum simpliciori, vehementer repugnat.

Qua-

Qualis sit Eloquentia Sanctorum Patrum.

Cap. VIII.

Vernm difficile fortasse videbitur respondere, de Sanctorum Patrum exemplis, re autem ipsa nihil facilius; nam quid ipsi de spumeo dicendi genere, de pompa orationis, de lenocinijs, & calamistris Rhetoricorum censuerint, satis expositum est supra. Deinde obseruanda sunt duo. Primum, quæ fuerit eloquentia eorum tæporum, quibus patres extiterunt, deinde nos habere eorū scripta, non audire voces ad populum, fuere Patres ij, quorum eloquentia celebratur eo tæpore, cum in sæculo (vt ipsi loquuntur) idest inter Ethnicos florebat eloquentia planè corrupta, quæ corruptio non in eo est, quod magis barbare tū oratores loquerentur quā veteres, quāquam & hoc verū est, sed in eo, quod à prisca seneritate, vi, veritateque actionis delapsi erant, ad sentiolarum ineptias, & vocularum flosculos, & compositionis cincinnos, Denique ab animis auditorum, orationem ad aures transtulerant. Quippè, cum perisissent, verè eloquentia præmia, & iam locus prope tantum panegiricis relictus esset; omnem curam non ad victoriam causæ, quam rarò veram tractabant, sed ad ostentationem ingenij conferebant, & illa veterum oratorum verà in foro, siue in curiâ, dimicatio, ad inania declamatorum in scholis simulacra redierat, in quo ludicio multi confenecebant. Qualis autem esset declamantium cura ex Seneca cernitur Qui (ait) declamationem parat, scribit non vt vincat, sed, vt placeat, omnia itaque lenocinia conquirat, argumentationes, quia molestæ sunt, & minimum habent floris, relinquit, sententijs, explanationibusque audientes delinire contentus est; cupit enim se approbare, non causam;] Sequitur autem hoc vsque in forum declamatores, vitium, vt necessaria deserant, dum speciosa sectantur.] Ego de meo adderem verbis Senecæ, etiam nūm, vsque ad templa, vt fructuosa, taceant, dum inania predicant. Plinius etiam de forensi ipso genere dicendi, pudet (inquit) referre, quæ, quam fræta pronunciatione dicantur, quibus quæ teneris clamoribus excipiantur, plausus tantum, ac potius sola Cymbala, & timpana, illis canticis defunt.] Hæc igitur eloquentiæ effigies, potius quam facies; cum eo tempore superesset, & ab eisdem magistris Christiani Ethnicique, declamandi præceptis imbuerentur, inde factum est, vt nonnihil, ex colore eius

Lib. 9. con
trouers. in
proem.

Li. 2. ep. 4.

eius eloquentiæ, quæ tum florebat, ipsis quoque adhæresceret. Neque enim negari potest quin in sancto Hieronymo, Ambrosio, Chrysologo, Nazianzeno, declamatorium quiddam interdum appareat, quod tamen ex disciplina puerilis ætatis habitum ipsi maxime temperarunt; Non ita licet animaduertere in Sancto Augustino cuius eloquentia, quid castius, quid simplicius, quid ad ea quæ ipse tractat accomodatius, atque etiam validius fingi potest? Nam quod Hæreticus Cresconius contus sit, eam tamquam fallacem vocare in invidiam, id ostendit efficacem, non affectatam fuisse, quod Hæretico dolebat. Nec in Chrysostomo quicquam licet declamatorium obseruare & si quid interdum venustius affert, mira prudentia ad utilitatem concionis accomodat, Basilius vero quamuis Attica eloquentia nulli cædat veterum, ea tamen elegantia est verè Atticæ, id est succi plena, grauis, sancta de quo Nazian. Quis potest (inquit) dictionem habuit animi sensa melius interpretatam, ita ut neutro, multorum instar claudicaret, nempe vel metate sermonis experte, vel sermone mentis inope?] & mox de eius operibus, Cum Hexameron illius in manus sumo, atque in cor habeo, cum creatore coniungor, & cum martyrum encomia lego corpus aspernor, & cum ijs, qui laudibus efferuntur, animo verborum, atque ad certamen excitior. Cum orationes eas quas de moribus, & bene viuendi ratione scripsit in manu accipio, corpore, & animo purgor, templumque Dei caput efficior, atque instrumentum musicum, a spiritu pulsatum, diuinamque gloriam & potentiam decantans, hoc reconciliator & componor, atque in alium virum migro, diuinitusque componor] Hæc Nazian. de Bas. dictione. Talem vtiq; componores, omnes nanciscantur dicendi vim, quæ auditores ita afficiat, atque commutet. Dixi præterea nos non vocem sanctorum patrum audire, sed scripta legere. Plurimum autem differt stylus scriptionis a vera ad populum actione, quæ etiam scribuntur, quia omni generi hominum, omnique futuro tempore comparantur, elaboratius, limatiusque scribuntur, ut si ipsi cultura suppleat, quod deest ex viuâ voce, quæ ad audiendum animos attentè, & iucundè tenendos plurimum valet. Et illi ipsi qui suas orationes vulgarunt, aliter dixere, aliter ediderunt, qui profitetur. se emendare, & limare, quæ dixerat, ut deinde in vulgus ederet; Adde quod sancti Patres, non solum Christianis, sed etiam scribebant Ethnicis, quos cum scirent vitata

Eloquentia
S. Augustini.

Eloquentia
S. Basilij.
Orat. fune-
bri in laudem
Basilij.

Epist. 20.
lib. 20.

vilitata illa eius ætatis, amariore orationis pictura delectari,
 eorum quoque aliquantum, sibi feruendum gustui, existima-
 bant, duplicem ob causam, tum vt ipsos ad legendum vel au-
 diendum esca illa pellicerent, tum vt ostenderent Christianos,
 qui ob simplicitatem, ante contemnebantur, & ipsos posse si
 vellent comere orationem ac pingere. Lactantius quidem elo-
 quentiæ facultatem, si non qualis fuit Ciceroni, saltem proximi-
 mam optat, vel quod (inquit) magis possent credere homines
 ornata veritati, qui etiam mendacio credunt, capti orationis
 ornatu, lenocinioque verborum, vel certè vt ipsi Philosophi
 suis armis potissimum, quibus placere sibi, & confidere solèt,
 opprimerentur à nobis. Ea quoque propria fuit causa Nazian-
 zeno in poeticum stylum assurgendi, vt Iuliani Apostatæ cona-
 tibus contrairret. Quamquam illa Nazianzeni in soluta quo-
 que oratione, poetica vis, adeo abest à leuitate, tantam & ma-
 iestatem & sanctitatem præsefert, vt non poeticum tumorem,
 sed ardorem Propheticum, & afflatum planè diuinum spiret.
 Nam qualis esset eius oratio, ipsemet describit. Nihil (inquit)
 molle, ac remissum, nihil numerosa concinnitate, multitudini
 iucundum eloquar, malam quippè gratiam amatoribus meis
 rependerem, hoc orationis genere vtens, verum admodum ro-
 busta, & acri ac vehementi dicendi ratione vtar, & qua ipsi
 meliõres efficiemini, nimirum à carne ad spiritum translati,
 animisque in altum erecti.] Obseruandum hoc loco & illud est,
 in sanctorum veterum orationibus, non facilè apparere conten-
 tionem quamdam vehementè, si vnum excepias Chrysostomum,
 quæ in loco, nostris temporibus adhibenda est. Quod duplici
 ex causa, vt opinor euenit, primum quia (vt dixi) non ita vt
 habitæ, scriptæ orationes sunt, illa enim maximè refecantur in
 editione, quæ genus hoc contentionum nostrarum habent, ni-
 mis fusæ, explanationes, exclamationes, eiusdemque rei cre-
 bra inculcatio, & similia. Deinde quia ferè Episcopi conciona-
 bantur, quos non decet illa adeo grauis commotio, eaque
 actio quæ comitatur incitatissimam orationem. Adhæc cum
 (vt dixi) philosophorum veterum sermonibus, nostræ hæc cohorta-
 tiones respondeant, etiam sedatum illum, ac moderatum,
 philosophicæ dictionis characterem imitabantur. Sanè fuisse
 orationem, tum disserendi, tum agendi genere, familiarem,
 nomen ipsum, quo plerasq; suarum actionum inscribere, signi-
 ficat. cum vel Homilias Græco, vel sermones latino vocabulo
 appellarunt. Postremò consideranda est ipsa hominum sancti-
 tas,

Lib. 3. inf.
c. 1. initio.

Eloquentia
 S. Nazian.

In Orat. ad
 Iul. Trib. exe-
 quotorem.

tas, & grauitas sententiarum, nam quamquam compositio est
set interdum elaboratior, talis tamen erat ut appareret, verba
feruire non dominari, quod facile in S. Leonis maiestate intel-
ligitur; Sanctitas vero sententiarum cum solida perfectaque
dicentium sanctitate coniuncta, omnem leuitatis suspicionem
longissimè remouebat. Ac profectò sic statuendum est, quo
quisque ornatiùs dicere vult, hoc ei laborandum magis, ut sit
ipse sanctior, & sanctiora dicat, ut hac opinione leuitatis suspi-
cionem excludat. Quare ita hoc caput absoluerim, esto San-
ctus, & loquere ut libet, non dubito quin quoquo modo loqui-
ris, sis optimè loquuturus. Contra tamen euenire vsu videmus
ut qui curiosius in facienda oratione occupantur, ij minus po-
tentur de solida virtute solliciti. Iterum igitur, repeto loqui-
tur in te spiritus Dei, & sum certus, non defuturam eloquenti-
vim singularem, quæ auditores ad se rapiat, & attentissimos
habeat, nam vbi ex abundantia spiritus Dei, os loquitur, verba
efficacissima, copiosius & ardentius sine dubio fluunt, quam
quæ stylus humanæ eloquentiæ potuerit excogitare.

Quæ Concionatores iuniores Eloquentia deceat.
Cap. IX.

Cum ea, quæ hæctenus de nimio oratoris ornatu disseri-
mus, plerique vera esse concedant, quorundam è iunio-
ribus restat, ut discutiamus errorem, qui dicitare solet.
Amènius quoddam, & floridius dicendi genus, florentem de-
cere ætatem. Quidam & illud addunt, indulgendum prin-
cipio auribus populi, dum famam, autoritatemque colligant,
quæ præsidio deinde sit, cum ad conuocandos auditores, tum
ad agendum efficacius, vbi vero hæc parauerint grauius, san-
ctiusque dicturos. Quæ si verè considerantur, solum dicuntur
ad ambitionis, & leuitatis obtentum. Sed etiam si ex animi
dicantur sententia, proculdubio ex praua opinione dicuntur.
Quem enim fingimus Euangelicum cõcionatorem? an imber-
bem aliquem, adolescentem, ex ijs, qui rudimenta in schola-
sticis declamationibus ponunt, vel apud præfatos olim Romu-
nos, specimen ingenij, & industriæ nunc funebribus laudatio-
nibus, nunc accusationibus dabant? satis enim in prima osten-
sum est parte tam graui muneri, necessariam etiam ætatis ma-
tunitatem. Nunquam igitur nostri oratoris erit, ætatis ca-
teneritas, ut illam foscule, & cincinnuli, ut bellaria, & crepus-
dia

Nō decet iu-
uenem minus
grauis Elo-
quentia.

dia deceant, sed viro (ait Seneca) captare flosculos turpe est, *Epist. 32.*
 sed fac esse quantumvis iuuenem, an propterea quia iuuenis
 est, Dei legatus non est, & organum Sancti Spiritus, & os Chri-
 sti non est? Non crucem ipse quoque prædicat? non & gehem-
 nam, non medicum animorum agit? Hanc igitur personam,
 qui tantâ sustinet, talia qui tractat, cuius cuius ætatis sit leuior
 eum decebit ornatus? Atqui nulli magis ætati necessaria est
 grauitas morum, si hoc munere fungitur concionandi, quam
 cui grauitas deest annorum, vt suppleat sensuum canities, se-
 necentis authoritatem, eoque magis, quod cum animi index,
 & quasi vultus oratio sit, sine dubio, vt præcipua iuuenes, in
 rebus cæteris decet modestia, ita in concione decebit modesta
 grauitas. Nam quo magis solet ætas florens leuioribus dele-
 ctari, hoc studiosius debet ab eo, qui grauem personam sustinet,
 lenitas euitari, quia statim elucet, nec habet vlla quasi integu-
 menta, quibus obscuratur. Itaque statim ex dictione, actione,
 & cæteris externis argumentis, animus ipse leuis, curiosus,
 breuiter, iuuenilis agnoscitur. Quod autem habebit pondus ora-
 tio, si leuiculum se profitetur Orator? Qui vero dicitant se,
 tantisper velle indulgere auribus populi, dum famam captent,
 & concursus faciant, his error, specie subtilior, re ipsa crassior,
 ac stultior illudit. Nam primum valde suspecta esse debet in
 hac re synceritas intentionis, lubrica est cupiditas laudis, insi-
 nuat se blandissimè, & admodum familiare habet integumen-
 tum, boni publici nomen, sed minus esset timenda, cum res,
 quæ sit omnino per se laudabilis esset, At cum hic de quo agi-
 tur, orationis cultus per sese non laudetur à viris grauibus,
 sed vituperetur, satis apertum est, indicium nequaquam recto,
 prudentique assumi consilio. Sed quæro quam veneris famam?
 Dices profectò viri grauis, boniq; concionatoris; Id autem,
 si ita est, quid potest esse stultius, quam ad famam grauitatis,
 per leuitatem tendere? toto aberras cælo, aliò tendis, aliò,
 quam iniisti, via te ducit: Ista ratione, vel nullam vnquam, vel
 nonnisi concionatoris, leuis, & iactabundi, & circulantis famam
 acquires. Hæc autem non utilis est, sed maximè inimica fru-
 ctui, Vtilis ad profectum, authoritas est viri serij, religiosi mûdo
 crucifixi, ita tractantis Euangelium tãquam vt vere est, verbum
 Dei. sic nos existimet homo (ait Pau.) vt ministros Christi, &
 dispensatores mysteriorum Dei. Perpende, quid sit esse ministrum
 Christi, quid sit esse dispensatorem mysteriorum Dei, & intel-
 liges qua via gradiendum sit, vt talem te homines existiment.

Non

Synceritas in
 intentionis su-
 specta in tali
 iuuenes.

Prima con-
suetudo vix
vnquam mu-
tatur .

Non enim hæc opinio , nisi ex vitæ & orationis sanctitate colligitur , Quid porrò? nonne ipsimet fatentur elegantiorē , illam dicendi , viam , minus vtilem esse , quam seriam & fortem ? quid igitur minus conueniēs est , quam iuuandi animas , certam occasionem omittere ob incertam spem ? Nonne quæso , homines sunt qui nunc te audiunt , a Christo redempti ? Cur vt alijs quibusdam , fortassè olim profis , hos prodis ? an non hoc simile est medico , per mortes eorum , quos curandos suscipit , medendi peritiam colligenti ? Sed tamen superest aliquid fortassè in toto hoc genere , iuniorum concionatorum multo grauius , idque est , quod illud genus dicendi , quamuis dicant se mutatuos , falluntur , mutare enim quamuis postea velint , non queunt . Hortensius olim inter Romanos oratores habitus est leuior , nec vitium iuuentutis vlla vnquam senectus obliterauit . Patri nostro Iacobo Lainio , Cornelius Episcopus Bitūtinus , aliquando discretè affirmavit ita se assueuisse in suo dicēdi genere , vt quicquam intelligeret , debere grauius atque vtilius adhiberi , nequaquam tamen posset . In alijs omnibus obseruare hoc huiusmodi concionatoribus licet , vt commune illud , etiam in ipsos quadret prouerbiū . Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit , non recedet ab ea . Rationes autem , quare concionatores , modum dicendi corrigere non possint , aperte sunt . Primum quia iudicium deprauant paulatim , vt seria interno scete haud satis possint , itaque quantumuis conentur seriam conseruari non assequuntur , ac tum quoque cum sibi videtur grauius agere hærent adhuc in nugis . Deinde quia timent , ne si viam dicendi , qua hætenus placuerunt , deserant & nouam ingrediatur , non placeant . Timent etiam sermones populū , pudetque errorem corrigere , ne se fateantur errasse ; præterea quia cum omnia mutanda sint , & verba , & sententiæ & gestus quidquid adhuc coaceruarunt materiæ , quod concionum scribere , quicquid assueuerunt in gestu , totū inutile est , totum abiciant , totum mutant , necesse est . In eoque labor duplex est assumendus , alter vt dedoceant ipsi , quodammodo se , & incertijs liberent , alter vt bona conquirant , scribant , pronuncient . Id autem faciendum est , cum ætas est grauior , cum laboribus fessa , & nouorum laborum , propè impatiens , quæ tam molesta sunt , vt qui male ceperunt , necessitas penè adigat in errore persistere . Ab initio igitur , tendendum ad optimum est , ita parabitur vera opinio , Ita aliqui interim lucrifient , ita vsus bonus , atque exercitatio erit ad meliora profectus , ita denique

si ni-

si nihil aliud, decorum personæ, munerisque grauiſſimi, perpetuo conſequabitur.

Veram, falſamque eloquentiam ex ſine, fruſtuque ſpectandam. Cap. X.

His adeo ſuſe diſputatis, adhuc tamen, quia nos quoque concedimus, aliquem orationis ornatum, Superſt diſſicultas, Qualis tandem ornatus hic eſſe debeat, ne modum excedat, Optima omnium regula eſt ſinis, vt ſupra poſuimus, is autem eſt, non frequentia concionis, non populi concurſus & plauſus, ſed fruſtus, ſi enim nullus aut modicus exiſtat, pro certo habeat, is qui dicit, ſe bene non dicere. Non enim loquimur, de ijs qui nihil efficiunt, quod eloquentiam non corruptam, ſed nullam habent, ſed de ijs, qui profitentur ſe copioſe, & ornate dicere. Et quamquam non eſt in manu dicentis, cor penetrare auditoris, niſi Spiritus ſanctus aperiat, tamen ita videmus uſu venire, vt adminiculis bonæ eloquentiæ Spiritus ſanctus utatur. Atque hoc argumentum tanto erit certius, quanto maior eſt ad concionatorem concurſus; ſi enim auditores non ſunt meliores, apparet, eos ad audiendum, non ſpiritualis profectus, ſed curioſæ oblectationis cupiditate duci. Socrates optimè in Gorgia apud Platõnem, dum quærit, an quidam apud Græcos arte dicendi celebres, verè boni oratores fuiſſent, interrogat, meliores ne ſuos ciues dicendo facerint, Et inde non verè fuiſſe oratores colligit, quod Ciuium animis, nullum virtutis fruſtum attulerant. Sanctus Chriſoſt. dolebat vehemèter, quod plauſu ipſo fruſtus impediretur auditorum. (vbi inquit) domum redeo, & intelligo plaudentes ſine fruſtu abiſſe, & ſi fruſtum accipere poterant, a plauſu, & laudibus periſſe, ploro, & gemo, & lachrymor, & quaſi fruſtra omnia dixirim, ſic afficio.] Serio igitur, cupidus Deo placendi, & lucrandi animas, concionator imitetur Sactum hunc Episcopum. Examine labores, ſuos & coram Deo reputet, quam multos ſuo dicendi genere a vitijs abſtraxerit, ad religioſam vitam induxerit, ad condonandas iniurias flexerit, & alia ſancta opera pellegerit, ſi hæc rara ſunt, aut nulla reperiatur, quamuis audiatur à concione frequentiffima, tamen intelligat ſe non rectam viam tenere, & rationem, eò ſeuerius redditurum, quo ſemen diuini verbi tam exiguo cum prouentu, maiorem in agrum ſpargit. Ex hoc capite intelligimus, Sanctum

Ex fruſtu di-
iudicatur ve-
ra eloquentia
non ex con-
curſu populi.
Greg. lib.
Moral. 29
c. 13.
Optimè So-
cratis Iudi-
cium.
Hom. 30.
in Acta.

Franciscum, Dominicum, Antonium Patavinum, Vincentium
ferrerium, Bernardinum Senensem, & alios huius note viros
optima usus forma dicendi, quia ex eorum concionibus fructus
amplissimi provenire: Alios autem, plerosque nostri temporis,
quos nominare opus non est, quamvis famam eloquentia ma-
ximam consequuti sint, quamvis ad eos audiendos, vrbes totas
concurrerent, quia tamen nulla aut perexigua, ex eorum or-
ationibus existeret utilitas, eloquentia vera, & Christiani ora-
toris propria caruisse. Considerentur & ipsi Ethnicorum ora-
tores, apparebit qui principes habeantur, haud sane celebra-
tem adeptos, quod leniter solum multitudinem delectarent,
sed quod in sententiam suam perducerent. Siquis es, qui De-

Exemplū Ci-
ceronis, ac
Demosthe-
nis.
Nat. His-
toria l. 7.
c. 30.

mosthenem, qui Tullium admiraris, emulare illorum nervos,
illam vim, contentionemque dicendi, Cicero, quamvis etiam
a quibusdam severioribus Romanis aliquando paulo levior ha-
beretur, tamen sic dicebat semper, maximis clamoribus, &
contentione summa, ut totus arderet, lachrymas quidem adeo
excutebat auditoribus pro sua voluntate, ut si quando una
causa a pluribus ageretur, peroratio illi relinqueretur. Quis
autem eloquentia non effecit? Te (inquit Plinius) dicente,
legem Agrariam, id est alimenta sua abdicaverunt tribus, &
suadente, Roscio Theatralis auctori legis ignoverunt, notata
que discrimine sedes a quo animo tulerunt, te orante, profes-
sorum liberos, honores petere puduit, tuum Caralina fuge
ingenium, Tu Marcum Antonium proseripisti. De Demo-
sthene quid dicam? Extat apud Plutarchum vita, non enim
Ethnicorum mihi congerere Encomia vacat, Illud solum vobis
intelligi, eloquentiam ex fructu, effectuque spectandam, idque
non modo nostrorum, certum esse, iudicio sapientum, sed ple-
ne etiam Ethnicorum, quod ea quoque ratione ostenditur.
Nam cum verba, nota sint rerum, ac sensuum animi, eò melio-
ra esse, necesse est, quò melius aptiusque ad propositum finem
significant: Si ipse voces, magis quam res eluceant, perre-
sum est, perinde ac si servus, quam domino conciliare spon-
sam debuit, ad sese pelliciat id fit, cum auditoris mens magis
obtutum figit, in verba dicentis, quam in sententias.

Vera eloque-
ria afficit cor
da.

Ac proinde, optimum indicium est bonæ dictionis, quando
sic afficitur auditor, ut de anima sua cogitet, non de dicentis
ingenio. Verba sunt instar acum, ut hæc optimæ, que facti-
limè insunt, ad fila introducenda, Ita illa aptissima, que
ad insinuanda sancta præcepta, altissimè in pectus descendunt.
Est

Est igitur diligenter cavendum, ut id fiat in delectatis styli oratorij, quod fit in ceteris instrumentis; prima instrumenti virtus est utilitas. Deinde si aliquis decor accedat, non reprehenditur, modo intra fines consistat; modestus gladius non ille melior, qui ex pretiosiore materia constatus sit, sed qui acutioremp ac firmiorem aciem habeat. Item calamus non ex venustate, sed ex usu estimatur. Quare cum finis oratoris, & eloquentiæ sit doctrina & motus ad virtutis disciplinam, ille erit melior sermo, ac laudabilior, qui hoc efficacius præstabit. Denique qui cum sonitu præterfluit, & nihil aut parum in auditorum animis relinquit, quantumvis dum auditur, demulceat, adulterinus est, qui multa relinquit meditanda, multa quorum tenax memoria maneat, ille est verus ac probus.

Alia nota vera seu corruptæ Eloquentiæ in Cap. XI.

Inter indicia corruptæ eloquentiæ illud est primum, cum eloquutio poetica est, proque usu vocum proprio, descriptiones, & periphrales fiunt, quæ ineptè inculcentur, potest quidem, etiam nimia brevitæte, & obscuritate sententiarum, vitari eloquentia, sed de hoc vitio minus agimus, quia nostris temporibus, non facile quempiam laborare eo videmus. In alteram vero partem, non raro peccatur, & abundant multorum conciones, huiusmodi poeticarum descriptionum, qui dicere eloquenter se putant. Affert Sanctus Augustinus exemplum huius vitij ex Epistola Sancti Cypriani, dum ait, petamus hanc sedem, dant secessum vicina secreta, ubi dum erratici, palmitum lapsus pendulis nexibus per arundines balteas repunt, viteam porticum frondea tecta faciunt. Et subiicit Augustinus non dicuntur ista nisi mirabiliter affluentissima fecunditate, sed profusione nimia, gratitati displicent. Unde nos intelligimus circumlocutiones nominum communiter vsitatorum, & poeticas periphrales, quales in hoc exemplo ponuntur, a gravitate, & modestia christiana abhorrere. Illud etiam in sententijs iudicandis, est utile eiusdem S. Augustini exemplum, qui de suarum confessionum libris loquens dixerat in quarto libro; Cum de amici mortè animi mei miseriam confiterer dicens, quod anima mea, vna quodammodo facta fuerat ex duabus, & ideo fortè mori metuebam, (inquit) ne totus ille moreretur, què multum amaveram, quæ mihi quasi declamatio levis non gravis cõfessio videtur, quamvis utcumq;

Corrupta eloquentia est, quæ accedit ad poeticum stylum.

Corrupta eloquentia est, quæ accedit ad poeticum stylum.

4. de Doctr. Chr. l. 14.

Retract. lib. 2. c. 6.

temperata sit hæc ineptia; in eo, quod additum est, forte sint hæc, pro norma nostro oratori, ut sententias verè agentium, a declamationum distinguat ineptijs. Pro iudicio etiam non bonæ eloquentiæ habeat, cum laudatur, ab ignavis, præsertimque ab ijs, qui eodem genere dicendi libenter vtuntur, idque maxime, si & illi putentur à sapientibus leuiiores.

Reprehendendus qui delectatur leuiores Eloquentiæ libris.

Præterea quis poterit intelligere, qualis eloquentia sua sit, ex authoribus quibus maxime delectatur, qui si communi opinione grauium virorum eloquentia non bona vtuntur, velimenter suam quoque suspectam habeat. Ad hæc, qui cupit cognoscere, an laudabili dicendi genere vtatur, præter alia quæ dixi argumenta, diligenter expendat singula, quæ in conuersione dicit. Quod si ostentationem, & iactantiam irrepere sentiat, & voluntatem populo placendi, in dicendi modo, persuadeari etiam eloquentiam suam vitari, nam tota dicendi corruptela ex ijs orta est fontibus. Simplex videtur præceptum, quod mox addam, sed plenum est pondere. Considera in sententiarum genere, totaque ratione dicendi, melior ne sit talium vsus rerum, an contemptus, Nam vt in pecunia, vestium cultu epulis, & id genus alijs, potior est contemptus talium rerum, & laudabilior apud Deum quam vsus, Ita in eloquentia quædam est, quod laudabilius, & cum maiori merito est contemnere, quam sequi, cura igitur, vt id sequaris, quod non fuerit melius omisisse.

Iudicio superiorum adherendum.

Superest vltima, & quidem certissima regula, ea est sententia bonorum virorum rectè iudicantium, præsertim Præsidum & superiorum. Si fideles amici, ac prudentes, verèque Deo spiritu imbuti, iudicent idoneum dicendi genus esse, quo vtaris, ac præsertim consentiat fructus auditorum, quieta sit conscientia, & alacriter in nomine Domini, opus prosequere, tantoque magis, si id ipsum legitimi superiores sentiant. Verum, si his aliter videatur, & fructus non appareat maximus, mentinuitatur prudentiæ suæ, sciatque reum se omnium fore carum animarum, quas recta monita sequendo, Christo lucrari potuisset. Et quamquam difficile est, dicendi viam ingredi, & uersam ab ea, quam indoles & ingenium amet, tamen in re tanti momenti, præferat superiorum sententiam suam, & speret hæc summissione, & obedientia, multum se apud Deum, tum sibi, tum proximis lucraturum, tantoque vberius cælestem affirmaram opem, ex qua omnino fructus pendet animarum, nã quæcumque hominum sapientia cassa est, nisi diuina aspirata, autem pullat.

pulsat orator, corda aperit Deus, frustra ille foris strepit, nisi intus hic persuadeat.

Illud etiam hic placet addere, ne facile damnemus qui aliter dicunt quam, nos dicamus. Formam quidem vnicam esse, perfecti oratoris prestantissimam scimus, quae accommodans, rebus orationem variat eam; nunc tenuiora summissè, nunc modica temperatè, nunc grandia grauius efferens, docetque planè, suauiter tenet, vehementer commouet concionem: Tamen alios etiam esse, qui benè, & sapienter dicant, quamuis non eodem, quo alij, modo, dicunt, nec statim reprehendèdos, quibus eloquentia, felici quodam torrente fluit, si tamen fructus existat, sine quo frustra tempus teritur. Nec alios sicciores, qui tamen solent vibrare, quadam acria dicta, & quasi pugiunculos auditorum animis infigere. Quippè hominum ingenia varia sunt, non idem omnium patitur valetudo, non corporis constitutio, non firmitas vocis, aut laterum, quare idem ab omnibus exigere, ineptum esset. Sed quoniam notas veræ falsæque eloquentiæ tradidimus, indicemus in extrema hac prolusione, quid possit ad rectam ineundam viam, præsidio esse.

Non facile quisquam est demmandus.

Adiumenta ad veram Eloquentiam. Cap. XII.

Notandum principio est, oratori semper ante oculos, habendum finem, propter quem dicit, neque hunc simpliciter spectari debere, sed relatum ad certas personas, apud quas dicendum est, nam alijs locis, alijs congruunt eloquentiæ formæ; verumque oratoris opus est, vt dicat aptè ad persuasionem illorum, quos alloquitur. Quare necesse est considerare, quid valeat hoc loco, hoc tempore, in hac materia, apud hos auditores; in eoque totam vim artis Plato reponit, vt orator qui non operarius quidam futurus sit, sed verè artifex cognita natura animi humani, & voluntatis, & motuum, & rerum atque Enthimematum, quibus vnusquisque commoueri, & persuaderi possit, scienter adhibeat ea præsidia, quæ nouit valere ad id efficiendum, quod ipse intendit; Hoc pacto si quis concionem instruat, & expendat quid maximè his, & hoc tempore, & ad animæ salutem conducatur, quemadmodum Medicus, medicamenta propria, cuique pro morbi, & ægroti conditione præferat, non difficile dicendi genus verum, & efficax adhibebit. Proderit quoque multum, vt concionator excitet in se studium, quam flagrantissimum animarum, & existimet causam non-

In Phædra.

Finis persuasionis & persuasionis considerandæ.

Zelus animarum.

modò veram; sed gravissimam à se traheri, in qua agatur de lucro suo maximo, deque pretio sanguinis Christi, ac de salute æterna audientium; Quæ quantò acrius fuerint, cogitatione comprehensa; tanto inde eloquentia spontè venior, atque aptior fuerit. Corrupta enim eloquentia est ex tribus maximè causis, ob studium placendi auditoribus, & ostentandi ingenii, & quia causarum verarum, tractatio defecit, quare corrigenda est hisce tribus incommodis occurrendo quod fiet; si penitus removeatur ambitionis, ostentationis, & inanis gloriæ cupiditas, & solus spectetur finis, qui proprius est oratoris Christiani, & existimetur, causas, ut dixi, gravissimas agi. Deinde consilium illud tamquam pro regula sibi proponat, & ubique sequatur præstare, si declinandum in alteram partem sit, in leuiter potius declinare: Nam præterquam, quod hoc etià cù defectus est, tolerabilior videtur, etià minus repugnat proposito, quia aliquos grauitas tristior ad virtutem comouet, ut elegantia leuior nullos, ac præterea adeò procliuius est in oratum immodicum lapsus, ut nisi in alteram partem vltro inclinaret, non facile in medio possis consistere. Tertio det operam grauitati morum, ac vitæ sanctitati, nam ex morum formidatio oratio fingitur. Quarto fugiat lectionem librorum, in quibus corrupta eloquentia est, nam difficile est admodum, ut tangenti picem non ei aliquid adhæreat. Quinto Magnificat obedientiam, fideliumque, ac prudentium virorum, maximèque superiorum iudicia, quæ vltro exquirat, eisque suam sententiam modestè subijciat, Sperans pro Dei bonitate, & consueta prouidentie ordine, se plus hac ratione fructuum collecturum, quam quauis eloquentia. Tertio studeat conseruare intentionem rectam, ac delectare eatenus existimet sui muneris esse, quatenus maiori gloria Dei augendæ, & omnium utilitati magis prodesse possit. Postremò studium præcipuum conferat in res, quas diligenter, & studiosè conquirat, singula metiens et captu, ac necessitate eorum, quos in presentia est alloquutus, ac meditatione attentam versans quodammodo cõcoquat in succum conuertat, & affectu quodam animet, excitans in se motus, quos excitare in auditoribus intendit, tum non dubitet, quin eloquentia quantum eius vires ferent futura sit optima, ea enim optima est quæ sequitur res tamquam ancilla, non quæ præit, Nec vnquam vehementi affectui verba defunt, præ quæ vehementer, & acriter agatur, ad rei naturam, & negotiorum necessitatem peropportuna & aptissima, ut satis apparet.

Ambitio honoris declinanda.

Non nobis sed antiquis adhaeremus

Grauitas morum.

Iudicium virorum grauium.

Rerum Meditatio magis quàm verborum.

ret in rusticis, & ipsis mulierculis, cum aliquam sibi factam iniuriam, ex qua vehementer doleant, eloquantur. Hæc in genere de sacra concionum eloquentia dicta sunt, sed in specie ad peculiare huius nostræ Rhetoricæ præceptiones descendamus, principium ab ipso fine sumentes.

Finis Concionatoris persuadere. Cap. XIII.

Idem omnino, qui Rhetorum plurimorum sententia, cuiuslibet oratoris est finis, auditorum scilicet persuasio, Christiano quoque ponitur Oratori: Cum enim a nobis initio dictum sit, non semel oratorem Evangelicam esse Dei instrumentum ad salvandas animas divini verbi ministerio, satis est per se manifestum ad eum pertinere, ita Dei verbum tractare, ut inde ad Christum animas adducere queat, & parare domino plebem perfectam, quod non nisi persuadendo consequitur. Sed utile erit quid nomine persuasionis intelligatur entius explicare. Persuasio tribus omnino partibus constat. Primum est, ut veritas aliqua ita proponatur, & argumentis confirmetur, ut mens auditoris assentiatur, & plane intelligat id, quod Concionator vel amplectendum, vel fugiendum proposuit ita se habere, ut ille demonstravit. Secundum ut eiusdem voluntas ita verbis, & oratione confirmetur, ut penitus apud se statuatur, id amplecti vel fugere, quod ratio sic esse faciendum ex concionatore cognovit. Postremo neque hoc satis est, nisi etiam ostendantur viæ, & præsidia, quibus uti debeat, ad rei executionem expedita ac prompta. Qui enim aliquid persuadere nititur nec præsidia docet, quibus commodè id assequatur auditor, similis est medico, qui velit aegroto suadere sanitatem, nec remedia afferat. Hoc ergo imprimis persuasum esse debet ipsi Concionatori, totum esse, ac solum Concionatoris negotium scilicet persuadere. Nam in hoc maximè prophana quoque Rhetorica a Dialectica differt, sapientum iudicio. Quod hæc propositum habet, quacunque de re dicere appositè ad probandum, illa appositè ad persuadendum. Siquidem satis habet Dialecticus ita dicere, ut res, de qua agitur, appareat digna fide, Rhetori autem id satis non est, nisi etiam ad opus perficiendum permoveat, cum id demum persuadere sit, ita rem argumentis tractare ad mentem edocendam, ut simul voluntas impellatur ad opus. Igitur perpusillum quiddam assequutum se putet, qui solummodo docuit, quia sæpè qui plura

. 11 . dol

Persuasio
tria includit.

Oratio ad
persuadendam
voluntatem.

Rhetorica
ac Dialecti-
ca discriminè.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

sciunt, pauciora faciunt; tota victoria, ac totum huius facultatis momentum est in motu voluntatis, & efficaci persuasione. Ac proinde nequaquam officij sui partes explet. Concionator, nisi ad hunc finem spectet tota eius industria, & tendat oratio. Non est inquam (cum in hoc rei summa consistat, inculcandum est sepius) non est concionatoris varias doctrinas afferre, quibus morales, si temere ac nullo proposito persuasionis fine afferantur, nec prodest item temere varias scripturarum expositiones proponere, diuersasque Euangelij voces sine fructu expendere, multas Patrum sententias coacervare; Longe enim hoc abest a vero concionatoris officio, sed huius est id quod diximus, ut semper habeat ante oculos aliquid, quod persuadeat, ut Christus Apostolos docuit, cum dixit. Ego posui vos

• *Iob. 15.*

Exemplum
persuasionis.

præterfluat. Sit exemplum. Persuadere mihi est animo; Oratoris assiduitatem, & continuum orandi studium, proponam ea ex scripturis, quæ hanc veritatem roborent, deinde argumenta depromam, quibus mens perfecte veritate hac informetur, ostendam quanta sit nobilitas, & felicitas cum Deo commu-nerè familiariter, in qua perfectissimi quique viri, quorum scriptura meminit, præcipui fuerunt, exponam quæ secum emolumenta afferat, curabo ut accedam voluntatis desiderium, ut amet, & amplectatur, tam sanctam consuetudinem, ut Deum tam gratam, sibi tam utilem ac iucundam faciat, proponam etiam usum, & praxim, & varias, ac multas occasiones quibus facile fiat, ut non solum in templis, & intra cubiculum, sed etiam inter negotia, & ubique, ac semper huic diuino exercitio more sanctorum animus assuescat, hoc demum modo dicat persuasisse, vel certè ad persuadendum accomodatè dixisse.

Obiectio, &
dilatatio.

Sed occurret nobis hoc loco aliquis. Esto requiratur illud sanè cum de virtutibus & vitijs oratio instituitur, alijsque de rebus ad actionem spectantibus, quid vero fiet, si tractandum erit Mysterium sanctissimæ Trinitatis, Incarnationis Christi, & fidei dogmata explicanda si in genere didascalico habenda con-
cilio? Primum aio in concionibus, quæ ad populum habentur, eligenda potius argumenta quibus tractentur, ea quæ pertinent ad mores ut conciliorum decreta, & Sanctorum dicta, exempla que docent, atque etiam ex ipsius artis oratorie apparet præceptis. Cum enim oratori etiam atque etiam considerandum sit apud quos dicat, cumque Euangelij præcones in his

his versentur causis, in quibus omnis res est illis cum populo, rota omnino popularis esse debet oratio, & vitiosa existimanda est, quæ a populari consuetudine abhorreat. Deinde affirmo etiam illa referri omnino debere ad persuasionem. Nam Dei & Christi notitia, ideo debet aperiri, ut ea percepta ad eius cultum, amorem, & obedientiam homines inducantur. Si de Beatitudine etiam agendum erit, si de pœnis inferni non sunt tractandæ quæstiones scholasticæ, quæ solam habent speculationem, sed excitandus auditor ad spem, & timorem. Et cum fidei dogmata tractantur, simul coniungi debent, quæ ad mores pertinent. Lege Prophetarum vaticinia, perlege Pauli Epistolas, & aliorum Apostolorum, pereurre omnes Sanctorum Patrum sermones ad populos, tum demum intelliges, vter operæ pretium magis faciat, qui arcana fidei dogmata, subtili disputatione exponit, an contra qui eadem morato genere dicendi ad suasionem, ac dissuasionem, ad morum, & vitæ institutionem accommodat. Tertio si quæ autem quæstiones sunt adeo speculatiuæ, ut vix possint ad actionem referri, eæ vel omnino attingendæ non sunt, vel leuiter admodum, nisi aut propter hereses, aut aliã ob causam ratio temporũ id requirat.

Vbi ergo delecta sit idonea persuasioni materia, tum est videndum, ut Partitio quoque eodem spectet. Deinde etiam singularum probationum habendus delectus, atque eæ conquiritur rationes, argumentationes, scripturæ autoritates, Patrum sententiæ, & alia huiusmodi, quæ possint lumen quidem intellectui afferre, sed magis voluntatem quo velis impellere. Eadem adhibenda in elocutionis delectu prouiso, quæ scilicet non langueat, sed habeat vim, feruorem, spiritum, ac neruos. Verba, compositio, stylus, figura, omnia denique tamquam media finem respicere debent; Quod faceret, non ineptus quini patronus in causa propria, & in qua de fortunarum suarũ summa, deque totius familiæ discrimine ageretur, id faciat Christianus orator, cui hominum salus, & Christi gloria pro ipso quod sustinet munere cordi esse debet. Ad id præstandum vtiliter, præter sanctitatem & bonam de Concionatore, opinionem, duo sunt necessaria, feruor spiritus, & vera eloquentia, quam Oratores antiqui ita definiunt, ut copiosè loquentem sapientiam esse dicant, quæ sanè duo linguis illis igneis, quas è Cælo die Pentecostes Apostoli receperunt, significantur. Eloquentia siue eloquens sapientia, sine charitate planè res mortua est, quam me quidem indice, si dicas gladium in manu furiosi, non errabis; spiritus sine sapientia, & eloquentia instar fortis

Omnia ad
persuasionem
ordinanda
sunt.

Act. 2.

Scopus concionis initio explicandus.

fortis viri est, sed inermis. Præter hæc maximè putarem è re, esse tum Concionatoris, tum auditorum ipso dicendi initio exponere, quidnam illud sit, quod persuadere velis, vt iam tum Auditor incipiat, vel affici, vel saltem eo cogitationem dirigere, quo Concionator orationem conuertit: Quem locum habere in meditatione illud præludium, quod noster B. P. Ignatius in libro exercitiorum spiritualium vocat Petitionem eius rei, quæ meditando assequi cupimus, docetque tantum habere momenti, vt ex ea pendeat meditationis fructus, eundem arbitror plañe in Concione locum habere, vt Concionator sibi populoque proponat, non solum qua de re sit dicendum, sed ad quid persuadendum, & efficiendum tota illa dictio referatur. Hoc ipsum & ratione, & experientia magistra didici, summi esse momenti. Sicut enim vagetur necesse est nauta, cui soluenti non certus propositus est portus, quem prius animo, quam remigio capiat, contra vero recta tendat, qui quò tendit, initio non ignorat, ita & orator & audientes celerius peruenient, quando intelligunt, quo eundum sit, eoque à principio properabunt. Certè qui in incertum verba disperdunt, videntur mihi ad inane auram rete prædicationis extendere, quod si fortè aqua rete contingat, eos cum Vgone Cardinale crediderim, non pisces, sed ranas expiscari coaxantes, qui si ea re contenti sint, citra animorum permotionem, intelligant se etiã Ethniconum Rhetorum, & iudicio, & exemplis condemnari, nedum Sanctorum Patrum autoritate explodi.

Quatuor errores contra finem persuadendi. Cap. XIV.

In tota concione persuasio locum habeat.

His ita constitutis, facile quis intelliget, Quatuor præteris errores aliquorum, qui ab his quæ dixi, hoc etiã vera concionantis lege longè aberrant. Primo nullo modo placeat, quod plerique faciunt, vt in tota priore concionis parte quæstio aliqua speculativa tractetur, non ad persuadendum, quidpiam accommodata, sed quæ soli seruiat menti pascenda, & in posteriore dein aliqua afferantur documenta moralia. Nam & prior pars quoad eius fieri potest, debet ad persuasionem dirigi, vt simul intellectus doceatur, & afficiatur voluntas. Si autem tota pars prior in speculationibus consumatur ad informandos mores, quod est caput rei, parum relinquitur spatij, idque solum, quo defatigati auditores non nisi concionis finem

finem expectant. Secundo peccant contra hoc primum preceptum hi, qui in vna concione plures materias, & varias proponunt, quæ quidem licet de moribus sint, & ad persuadendum etiam singulæ accommodatæ, & ab ipso Oratore etiam cum energia proponantur, vt velit eas persuadere, tamen propter multitudinem, ac varietatem fit, vt quamuis cuncta singillatim placeant, tamen quia multa ac varia sunt, nec ad vnum aliquem scopum tendentia non facile hæreant, nec habeat auditor, quod arripiat certum, vnde eueniat ei quod Cani, qui plures lepores persequitur, nullum præhendit. Qui vult persuadere debet vnum aliquid vel certè pauca determinare, quæ persuadeat, & ad ea premenda argumentationes amplificandique modos adhibere, denique Animos auditorum ad aliquid certum accendere, Ita fiet vt auditor aliqua in re persuasus discedat. Tertio multò minus probatur illorum opinio, qui nisi concionem superflue referant multarum doctrinarum subtilitatibus, & explicatione scripturarum multiplici, ac plurimis Patrum testimonijs, nunquam sibi satisfaciunt, hoc enim finem Concionatoris planè euertit; siquidem cum is finis sit persuadendo bonos melioresvè reddere auditores, satis experimento constat, nec quæ dicuntur apta esse, nec posse tam multa populum comprehendere: tum vero id eueniat necesse est, quod Greg. ait, vt quia multa retinere non valent, simul amittant omnia. Medici sanè corporum (idem subdit) pannos infirmitatibus stomachis ponunt, apto quidem medicamento, sed subtiliter liniunt, ne si repleti multo medicamine fuerint, infirmitatem stomachi non roborantes adiuuent, sed opprimentes grauent. Deinde vero aliud est alloqui viros doctos in Academijs, aliud in concione promiscuam multitudinem, illi docentur, hæc magis moueri debet, vbi reconditam affectantes doctrinam sæpè non intelliguntur. Quarto perniciosior adhuc est eorum error, qui concionem multis Rhetorum flosculis ineptè pingunt, periodosq; rotundant, verba selectissima & exquisita, vnde cumque colligunt, descriptiones leuissimas, montium, auroræ, animalium poetico more conficiunt, & hac ratione historiam Euangelicam percurrunt, amplificant Pharisaorum crimina, inuehuntur in Scribas, cum interim etiam si moralia attingant nihil proficiant. Ita magno illi quidem cum artificio, sed reuera alieno, & putido, cum magno labore, sed absq; vilo fructu, oratione composita, sed cui nihil certi sit ad persuadendum propositum, Sanè declamant, & possunt dici egregij decla-

An sit vtile
varias in eadē
concione
materias tra
ctare.

Multiplex
doctrina po-
tius obest.

Lib. 1. in
Ezech. Ho
mil. 11.

Concio ma-
gna ex parte
ex flosculis,
non persua-
det.

decla-

declamatores, sed præterea nihil, & vt breui dicam, vt quidam dixit, in magnò vitio multum laborant.

Tria Concionatoris officia. Cap. XV.

AD finem persuadendi officia Oratoris assumi debent, quæ tria esse docuerunt omnes Rhetores, & eadem esse concionatoris, & certum per se est, & docet Aug. dum illà Ciceronis sententiam recipit, ita dicere debere eloquentem, vt doceat, vt delectet, vt flectat; & docere necessitatis esse, delectare suauitatis, flectere victoriæ: ac primum quidem magis esse in rebus affirmat, duo reliqua, in modo dicendi. Hæc autem tria eo tendunt (ait idem) vt intelligenter, vt libenter, vt obedienter audiatur: vnde Augustinus eodem libro cap. 12. & 13. Orator (ait) debet docere, delectare, flectere, Docere propter ignaros, delectare propter plurimos fastidientes veritatem, non adiungatur dicendi suauitas, mouere propter duritiam, Et doctrina est omnino necessaria quia ignorata agi non possunt, Delectare vero non est necesse nisi ad attentionem auditoris fastiditatis & mouere ad tollendam duritiam cordis. ¶ Inter hæc tria præcipuum est mouere; idest animos ad id, quod volumus flectere, hoc enim est persuadere, & victoriam consequi. Sit exemplum Augustini, qui de se ipso, cum in Cæsarea Mauritanie contra graue quoddam illius loci vitium concionem haberet, egi quidem (inquit) granditer quantum valui, non tamen egisse aliquid me putauit, cum eos audirem acclamantes, sed cum silentes viderem; Acclamationibus quippè se doceri, ac delectari; flecti autem lacrymis indicabant: quas vbi aspexi, immanam illam consuetudinem deuictam antequam re ipsa ostenderent credidi. Moxque sermone finito ad agendas Deo gratias corda atque ora conuerti, & ecce octo vel amplius anni sunt, propitio Christo, ex quo ibi nil tale tentatum est. ¶ Primum verò locum obtinet docendi munus, sine quo duæ reliquæ partes parum omnino vel nihil prodesse, & perinde esset ac si quis ornatam mensam pararet, nec cibaria quantum satis esset apponeret. Sit concionator vt Domini villicus impertiens vicium omnibus domesticis, cum enim oratio ad persuadendum tendat, ipsum intellectum ante omnia per doctrinam illustrari necesse est, sed quid est docere? plane non est id, quod modo damnauimus ingenij sui inutiliter commeta depromere, variorum doctrinarum copiam, sylvamque congerere, non est Philosophi-

Docere quid sit.

Exemplum Augustini. 4. de Doct. Chr. c. 24.

sophicas, aut etiam Theologicas edisserere quæstiones utcumque, & grauium authorum opiniones recensere, sed est Dei voluntatem ac præcepta populis aperire, fidei dogmata confirmare, virtutes earumque actiones, ac naturam explicare, viti-
tiorum turpitudinem ostendere, Christum eiusque mysteria, declarare, ideoque & Paulus diligenter Timotheum in duabus Epistolis, & Titum in vna monet accuratè, qualem doctrinam populos, & quomodo docere debeant, quas tres Apostolicas Epistolas (ait Aug.) ante oculos habere debet, cui est in Ecclesia doctoris persona imposita. De modo autem docendi scribit etiam delectandi & mouendi, quia suus erit disputandi locus, solum hic pauca delibabo. Ad benè docendum tria concurrunt, primum, vt res, quæ docendæ sunt, & graues & ad beneficium animarum sint tum vtilis, tum necessaria, de quo mox dicetur cum agemus de materia eligenda. Secundo vt distinctè ordineque tractentur, atque ad auditorum captum accommodatè, Græg. vult, vt doctor quinque attendat in docendo, quid diciturus sit, quibus, quando, quomodo, & quantum temporis in ea doctrina ponere debeat. Tertio præcipua virtus in docendo est diluciditas, hic est enim optimus modus, quo qui discere desiderat, est informandus ait Aug. vt qui audit verum audiat, & quod audit intelligat.] & cap. 12. qui docere vult, quamdiu non intelligitur, nondum se existimet dixisse, quod vult, ei, quem vult docere, quia & si dixit, quod ipse intelligit, nondum illi dixisse putandus est, a quo intellectus non est, si vero intellectus est, quocumque modo dixerit, dixit.]

De motu, suo loco multa dicenda sunt, tantum vnū hic aduerte, Mouere non esse impunè vociferari, & peccatores inani verborum fulmine verberare: quod licet aliquo modo videatur terrere simplices, tamen sæpè a prudentibus irridetur, neque ob hæc rudiores conuertuntur; sed illud plane est mouere, quod Aug. his verbis explicat, Tunc auditor mouetur cum inflectitur voluntas vt amet, quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod commendas amplectatur, quod dolendum exaggeras doleat, cum quod lætandum prædicas gaudet, misereatur eorum, quos miserandos ante oculos dicendo constituis, fugiat eos, quos cauendos proponis, & quidquid aliud graui eloquentia fieri potest ad commouendos animos auditorum, non vt sciant, quid sit agendum, sed agant quod agendum esse sciunt: si autem adhuc nesciunt, prius docendi sunt, quam mouendi.] Ad hunc motum excitandum multa valent,

3. boni

4. de Doct. Cbr. c. 16.

Ad docendū tria concurrunt.

Hom. 11. lib. 1. in Execl.

August. 4. de Doct. c. 10. & c. 12.

Mouere quid sit.

Lib. 1. c. 12

Defectus mouendi in multis.

Exod. 8.

*Delectare
quid sit.*

*4. de Doct.
Christia-
na.*

*Cic. de opt.
gen.*

1. 4. c. 25.

lent, de quibus nos alibi. Ceterum apparet in multis hoc tem-
pore magnum vitium hac in parte: quia paucos concionato-
res in hoc munere videmus excellere: Et videntur, vt illi Pha-
raonis Magi in quarto signo, sic nostri oratores deficere in ter-
tio Oratoris munere. Non est difficile id ex ipsis concionibus,
& concionatoribus animaduertere, optimum tamen argumen-
tum est ab euentu; videmus enim multos peccatores ad concio-
nes confluere, audire, laudare, nec tamen de suo gradu moueri,
sed semper in eodem luto persistere, potest quidem culpa etiam
audientium esse, tamen valde verendum est, ne sit inopia spiritus
in concionatore.

Delectare autem non est risum auditoribus mouere, ridere
la loqui, concionem lepore sententiarum ac verbis ornate, &
iucunde concinnis continere, more hystrionum, aut circulatorum
in foro canentium, sed potius est ita suspensos habere au-
dientium animos, vt sine molestia, imo cum quadam suauitate
gravi, & modesta, qua docentur audiant, eaque allec-
ti in quameunque partem inflecti se sinant: in quem finem duntaxat
assumi debet delectatio. Nam verum est, quod Augustinus do-
cet, qui delectatione est affectus, facile quo volueris ducitur,
nemo flecitur, si moleste audit.] Et quidem docendi munus
ad concionatorem per se spectat, delectatio vero nunquam per
se appetenda, sed suum ad finem, idest ad mouendum audito-
rem referri debet, vel saltem ad attentionem, ideo recte Cleo-
ro ait. Delectare honorarium esse, quasi dicat non debitum,
quia non propter se, verum ad aliud refertur, solam vero in
oratione delectationem exquirere appetant (inquit Augul.)
qui lingua gloriantur, & se in panegiricis iactant, nos vero ad
hoc vtamur, vt bona in moribus diligentur, deuinentur mala,
vel vt studiosius, & firmiter in bono perseuerent.] Itaque pa-
ter delectationem ita assumendam esse, vt doctrina ac motu
inferuiat, vt dum auditor delectatione tenetur vtiliter persua-
deatur, eo modo, quo æger dum ciathi oras melle oblitus lam-
bit, salubre pharmacum facilius haurit. Atque in hunc finem
quæsta delectatio utilis est, ac nequaquam fugienda. Non
enim debet concionator ieiunè, rusticè, aut insulsè loqui. Nam
sicut natura nostris actionibus iucunditatem aliquam, quasi con-
dimentum adiecit, vt ad eas exercendas alliceret, ita debet
concionator adhibere hanc escam, vt sic allecitos homines ad
id, quod vult, suauiter trahat. Ad rem nostram maximè fa-
cit, quod in alium finem docet Sen. 1. de Vi: beata cap. 9. Non
(ait)

(ait) si voluptatem præstatura est virtus, ideo propter hanc petitur, non enim hanc præstat, sed & hanc, nec huic laborat, sed labor eius quamvis aliud petat, hoc quoque assequitur sicut in aruo quod segeti proficillum est, aliqui flores internascuntur, non tamen huic herbulæ, quamvis delectet oculos tantum operis insumptum est, aliud fuit serenti propositum, hoc superuenit, sic voluptas non est merces, nec causa virtutis sed accessio, nec quia delectat placet, sed quia placet delectat] Ita prudenter Seneca, quæ ad propositum nostrum quisque accommodet.

Delectatio qualis in concionibus esse debeat.

Cap. XVI.

Dicamus iam aliqua enucleatius, cum hic sit opportunus locus, nec alibi fortassis opportunior occurret, quæ sit tenenda, quæ fugienda Christiano Oratori delectatio. Vera & grauis meo iudicio delectatio in dicendo illa est, quæ in rerum ac sententiarum pondere sita est, maximèque dicendo conficitur, quam ob causam, etiam ipse Cicero eum volebat esse Oratorem: qui non ex Rhetorum officinis, sed ex Academia spatij extitisset. Quare studeat Christianus doctor delectationem facere per loca scripturæ aliquot eximia, & sapienter enucleata, per pulchras & illustres Metaphoras ac similitudines, per Allegorias, & Figuras, per exèpla, per accommodatas descriptiones rerum vtilium; per actionem decoram vocis ac gestuum naturalem, & grauem non affectatam non nimis artificiosam, per ordinatam rerum methodum, per genus dicendi dilucidum, afferendo etiam res aliquas nouas, vel nouo modo dictas, modo sint vtilis. Nam quæ sunt satis vulgata, & sæpius repetita non delectant. Hoc persuasum habeat, qui dicit, nunquam se iucundius maiorique cum voluptate audiri à populo, quam cum vel aliquid noui discit, vel sentit, se pio aliquo motu affici, in materia vtili, & facili. Huius rei experientia est locuples testis. Solet plurimum varietas delectare, ita docet Marcus Tullius, variare inquit ordinem, maximè oportebit, nam in omnibus rebus similitudo est satietatis mater] Et iterum tractatio varia esse debet, ne aut cognoscat artem, qui audit, aut defatigetur similitudinis satietate. Adde ego videndum esse, vt sit ea varietas, quæ adiuuamentum afferat motui, cui delectatio seruire debet, non autè impedimento sit. Multos enim sæpè audiui-

In libro qui dicitur Orator.

In quibus delectatio Oratoris Christiani sita sit.

Varietas delectat, non tamen omnis. Lib. 2. de Inuent. Lib. 2. de Orat.

diuimus, qui rerū & verborū varietate ita concionē distinguunt, ut ex varietate delectationē aucupentur quidem, sed nullo plānē motu, atq; fructu auditorum. hoc autē peruerso rerū ordinē est ipsam delectationē sibi finem proponere, non illā, quō oportet, referre, quod ipsum nec Cicero probare potest dum inceptū vocat eum oratorem, qui per se delectationem querit, qui placere magis, quam mouere velit. Addit etiam ibidem Marcus Crassus, orationem sine facietate delectare debere, quod ita sit natura comparatum, ut ea, quę sensus nostros maximē impetunt, ac voluptate, & delectatione accerrimē commouent, alijs celerrimē fastidio quodam, & facietate ab alienemur.

Lib. 3. de Orat.

Quę delectatio vitanda. 4. de Doct. sap. 14.

Quę autem fugienda sit concionatori delectatio, dicam etiam autoritate Augustini, & Chrystomi. Illius verba sunt. Nec illa delectabilis est oratio, qua non quidem iniqua dicuntur, sed exigua, & fragilia bona spumeo verborum ambitu ornantur, qua nec magna, atque stabilia decenter, & grauius ornantur.] affert ibi exemplum, ex epistola Cypriani, cuius verba in alium finem supra attulimus. Addit Augustinus, quomodo Cyprianus nusquam alibi vsus est.] Chrystomi verō

Hom. 17. in epist. ad Epb.

Scurrilitas omnibus vitanda.

Aet. 20. 2. Cor. 2. Rom. 8.

In eos qui facetijs vtuntur.

doctrina est in illud Pauli verbum, scurrilitas, quę ad rem non pertinet, vbi multis rationibus vrget, quam sit Christiano homine indignum vti facetijs. Quod si vbique omnibus est decorum, Christianis, maximē in suggestu loco tam graui, & serio ei, qui ipsius Christi personam sustinet. Audiamus quomodo eius verba Ludimus (ait) dilecti? vis discere sanctorum conuersationem, audi Paulum dicentem, Triennium noctes, ac dies non destiti, cum lacrymis monere vnumquemque vestrum, et multa tribulatione, & anxietate scripsi vobis per multas lacrymas. Et ad Rom. qui sumus in hoc tabernaculo gemimus per singulos dies. Ex hoc mundo; cupiente migrare Apostolo tu rides, & ludis? malorum tuorum causa crucifixus est Christus & tu rides? alapa percussus est, & tu delitiaris?] Hęc ad omnes Christianos, cum Chrystomus diceret, quis dubitet concionatori magis esse cauenda, in prædicando Euangelio, quam alijs inter familiares sermones? Qui autem Concionator vtuntur facetijs, ac risum excitant, ideo faciunt, ut auditorum his lenocinijs ad se trahant: & apparet (quę est hominum multorum leuitas) aliquando id eis ad votum succedere. Multi enim ad eorum conciones confluunt, non vt vitia propria corrigant, non vt mores edoceantur Christianos, sed vt istiusmodi facetijs, & ridiculis narrationibus recreentur: ideoque nihil ferē

ferè ex concione reportant, & alijs referunt, nisi aliquid lepidè dictum perinde vt hi, qui ad Comedias se conferunt, vel in foro eorum circulis interfunt, qui facetijs, & ludicris rebus, ad aurium delectationem, & risum, sua populo ludibria vendunt. Ergo idem sibi conuenire credent nostri Oratores in templis, & suggestibus corā sanctissimo Sacramento, quod histriionibus in scena, & foro? Bone Deus, vbi nam apud sanctos Patres similia legerunt? vbi nam in diuinis literis hæc didicerunt? vereor ne illud hic locum habeat, quod Deus per Hierem: conqueritur, Stupor, & mirabilia facta sunt super terram, Prophetæ prophetabant iniqua, & Sacerdotes plausum dederunt manibus suis, & plebs mea dilexit sic, & quid faciemus in futurum? Ergo si quis fortè a me expectet, vt sicut Rhetores Ethnici de Ridiculis agunt, ita ego aliquid adijciam de ijs in hoc opere, huic ego Ambrosij verbis respondebo. Licet (inquit) interdum honesta ioca, ac suauia sint, tamen ab Ecclesiæ abhorrent regula, quoniam, quæ in scripturis Sanctis non reperimus, ea, quemadmodum vsurpare possumus? cauendum etiam in fabulis, ne misceant grauitatem seuerioris propositi. Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis ait Dominus, & nos ridendi materiam requirimus? vt hic ridentes, illic fleamus, & adhuc addit non solum profusos, sed omnes etiam iocos declinandos arbitror, plenum tamen suauitatis & gratiæ sermonem esse non indecorum. sic Ambrosius ad omnes loquitur, quid ad Concionantem, diceret?

Hier. 5.

Lib. 1. de Offic. 6. 23.

Genera causarum, & concionum Rhetoricæ Sacre.

Cap. XVII.

Significatio sine, quem Christianus Orator propositum habere debet, ostensisq; eius officijs, quæ referri ad eum finem oportet, reliquum est, vt de materia, & causarum generibus eidem oratori subiectis consequenter agamus.

Quæcumque cadunt sub oratoris Christiani facultatem, sunt quibus placuit ea ad quinque capita reuocare: credenda, speranda, timenda, fugienda, agenda. Sed fortè sit, cui hæc diuisio minus placeat eo argumento, quod vel plura poterant capita, vel pauciora distingui. Addi enim poterant, toleranda, spernenda, amanda. Quippè res aduersæ, & huius vitæ calamitates non credendæ, aut sperandæ, aut timendæ, aut fugiendæ sunt, nec demum agendæ sed ferendæ. Res verò prosperæ,

Q acbo-

ac bona externa eodem modo spernenda videntur, Deus, & proximus amandi sunt, etiam si nulla possit sequi actio externa. Quod si inter agenda haec numerentur, eodem modo in ea numerari poterunt, fugienda, speranda, & alia, habent enim suas actiones non internas modo, sed etiam externas. Et sane cum inter agenda nihil sit, quod ad aliquam virtutem non pertineat,

Tota materia posita est in Doctrina fidei, & disciplina moru. De Patiētia, & Vcl: Vir. De Veritate, & recta con se:

Epist. 3.

cur potius fidei, speique, & timoris sit mentio, quam aliarum virtutum? sed quidquid sit, per commodum mihi fecisse videntur ij, qui omnia, quae sub oratoris Christiani cognitionem cadunt ad doctrinam fidei, & ad disciplinam morum reuocarunt, prout Tertullianus omnia quae habet Ecclesia ad haec capita reducit, & Iustinus Martir: Diuina (inquit) disciplina forma in multas tribuitur partes, sed contrahitur, ut summam dicunt, tum in praceptorum institutionem, atque custodiam, tum in diuinam cognitionem, atque venerationem.] Innocentius vero Pontifex, duplicem in Episcopis zelum requirit, fidei scilicet, ac disciplinae. Clemens, Fides (ait) ab Episcopis est expectanda, doctrina morum ab Episcopis, & Diaconis. Concilia etiam omnia ferè in haec duo incumbunt, nempe ut fidei dogmata stabiliant, & morum disciplinam reforment. Omnes praeterea patres duo haec copulant, & vnum ex alio pendere docent, voluntque ut disciplina morum, sit fidei custos.]

De Habitu Virg. initio.

Disciplina (inquit Diuus Cyprianus) custos est spei, retinaculum fidei, ac itineris, salutis fomens, & nutrimentum bonae indolis, magistra virtutum, quae facit nos in Christo manere.] Et sane cum duae sint praecipuae hominis partes intelligentia & voluntas, atque haec tum in seipsis perficienda sint a Christiana disciplina, tum ut alias hominis facultates, sensusque & actiones externas regant, dirigenda, optima est diuisio illa, cum Doctrina fidei intellectum, & Disciplina morum voluntatem praecipue spectent.

1. Tim. 1.

Haec duo. S. Paulus per fidem, & bonam Conscientiam intelligit, eademque finem praecipi appellat, ut intelligat orationem Evangelicam, conatum suum ad haec duo sibi esse referendum.

Sufficiens diuisio omnium concionum ad duo summa capita.

Ex his igitur pro vario auditorum statu distingui possunt genera causarum Rhetoricae sacrae. Nam auditores vel sunt alieni a via salutis, & ad eam vocandi, vel viam salutis ingressi, & promouendi perficiendique sunt. Si alieni sunt, vel quia peccant in disciplinam morum, cuiusmodi sunt mali Christiani, vel quia etiam carent fidei Orthodoxae doctrina, cuiusmodi sunt infideles omnes. Non enim potest inesse, recta pietatis disciplina, quibus abest integritas fidei, quae fundamentum est verae

vera iustitia. Siue autem utrumque, siue alterum tantum his
 vitium inest, Clementis Alexandrini sententia, eorum institutio
 ad genus dicendi exhortatorium pertinet. Nam distinguens
 in homine, mores, actiones, passiones, & morum nomine intel-
 ligens statum peccatoris, & infidelis, Mores (inquit) fortitus
 est sermo exhortatorius, Pietatis dux ac Religionis: qui in-
 star Carinae subiectus est ad fidei adificationem: quo quidem
 nos valde exultantes, & opinionēs veteres abiurantes ad sa-
 lutem capeffendā iuvenes alacres reddimur. Vbi vero iactū
 est salutis fundamentum; errorumq; ac peccatorum grauium
 purgata fordes, reliquum est, vt ad præclara facta transitus
 fiat, Scriptum est enim, declina a malo, & fac bonum, &
 Hieremias a Deo constituitur super gētes, & regna, vt euellat,
 & destruat, adificet, & plantet: tunc igitur alterum genus con-
 cionum, ex hoc altero auditorum genere exiit, quod Præcep-
 tiuum nos possumus appellare, nam & Clemens omnibus (in-
 quit) actionibus præest sermo, qui versatur in tradendis præ-
 ceptis. neque hæc distinguuntur ex eo, quod exhortationes
 non habeant locum in secundo hoc genere auditorum, sed quia
 propriè conueniunt, primo quidem exhortationes, secundo au-
 tem præcepta. Nam inducendi sunt prius peccatores, vt velint
 eurari, deinde docendi sunt recta. Nota quam eleganter hæc
 munera Sanctus Paulus ad Timoth. distinguit, cum inquit, om-
 nis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad ar-
 guendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia, vbi duo
 priora membra ad fidei doctrinam pertinent, duo posteriora
 ad morum disciplinam. Nam quia doctrina fidei, tum recta
 dogmata tradit, tum refellit errores, ideo dicitur Sacra Scri-
 ptura vtilis ad docendum, vera videlicet, & vtilis ad arguen-
 dum, nimirum falsa. Et quia disciplina morum prauas item
 actiones corrigit, rectasque inducit, propterea dicitur Sacra
 Scriptura vtilis ad corrigendum, & erudiendum in iustitia; sed
 redarguere errores & corrigere vitia, ad primum genus perti-
 nent, quod exhortatorium vocauimus: Docere & erudire in Iu-
 stitia ad alterum illud præceptiuum; & hæc sufficere ad perfe-
 ctam iustitiam, & ad hæc reuocari, quæcumque præterea assi-
 gnari possent, satis apparet, quia Sanctus Paulus ideo subiicit
 vt perfectus sit homo Dei, ad omne bonum opus instructus.
 Nō enim satis esset instructus homo Dei, si quippiam ei deesset.
 Apparet quoque ex eo, genera Rhetorica sacra non plura esse,
 quam duo planè diuersa constituenda, quia duo tantum genera

Lib. 1. Pa-
dagogi ini-
tio.

Ibidem.

Locus Pauli
expenditur.
2. Tim. 3.

Duo genera
Auditorum.

Q. 2 audi-

auditorum sunt, id est vel conuertendi, vel iam conuersi. Itaque consolatorium genus, quod Clemens distinguit, ab ijs diuersum constitui nequit, & id officium quod Sanctus Paulus item Sacris literis tribuit, Vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus, ad eruditionem in iustitia pertinet, consolari enim siue ad ferenda aduersa fortiter, siue ad superandos perturbationum impetus, & suborientes in virtutis viae quascumque difficultates, eius disciplinae munus est, quae tradit ipsas virtutes, eadem quippe eas conseruare debet, quae gignit, & ipsa alioqui virtus est perturbationum medicina, & moderatrix, atque in difficultatibus superandis suapte naturam versatur. Verum quia aliqua praecipua monita de hoc consolationis modo tradi possunt, infra separatim ea attingemus. Haec autem cum ita sint, cumque omnino diuersa auditorum generum duo sint, quia tamen in Christiana Republica, Tertius quidem status perfectorum seu ad perfectionem peculiari quodam modo tendentium reperitur, & nos tertium orationum huius maxime accommodatum genus ponamus. Hoc genus significat Clemens Alexandrinus. Nam cum exposuisset tria illa genera, exhortatorium, praecipuum, consolatorium, subiicit. Manifestum est autem esse alterum genus sermonis cuius institutum est docere, quod quidem est subtile, & spirituale, & accuratam tractandi rationem sequitur, & in arcanis contemplandis mysterijs versatur, id autem (inquit) in praesenti differatur] per quae verba satis aperte videtur, Theologiam quam vocant Mysticam intelligere.

Cap. 3.
lib. 1.

Ex triplici genere viae, omnia causarum genera sumuntur. Cap. XVIII.

EX his omnibus iam efflorescit celebris illa plenissimaque diuisio, rerum omnium, quae ad Christianam sapientiam, & ad opus Evangelici Oratoris pertinent in viam Purgatiuam, Illuminatiuam, & Vnitiuam, ita vt omnes sermones qui in Ecclesia habentur, vel sint ad instruendum eos, qui a peccatis purgari debent, & ad gratiam Dei iustificantem inuitari, vel ad eos, qui de tenebris peccatorum egressi, lucis viam, & mandatorum ineunt & de virtute in virtutem prouehuntur, vel ad eos, qui diuina iam luce perfusi ad perfectiorem alicuius vitam statum animum adiiciunt, & arctius sese Deo per charitatem astringunt. Prima via vocari solita est Incipientium, incipientium enim

enim a peccatis egredi, ut lumen gratiæ diuinæ aspiciant. Se-
cunda Progredientium, in via lucis, beneficio gratiæ Dei col-
lustratæ. Tertia Perfeclorum, & iam cumulatè expletorum
virtutibus. Quos omnes videtur Diuus Ioânes compellare his
verbis. Scribo vobis filioli, scribo vobis adolescentes, scribo
vobis Patres. Hanc vero triplicem viam vel docent apertè, vel
quantum ad ipsam rem satis significant quicumque de vita
Christiana, & spiritali tractationem instituunt, scribunt, vel
loquuntur. Inter quos copiosè Ioânes Cassianus varijs libris,
non ex suo (vt ipse ait) ingenio, sed ex Sanclorum Patrum, qui
suo tempore vixerunt auditione collegit, quæ ad eam rem fa-
ciunt, iuxta Apostolorum traditionem, quorum illi sanctissimi
heroes vestigijs insitebant. Quos planè Cassiani libros deberet
bonus concionator ad manus semper habere, & disciplinam
tam nobilem, tamque vtilem sibi primum addiscere, vt inde
idoneus fiat aliorum magister. Numquam enim erit bonus
magister docendo, qui non fuerit diligens in colligenda erudi-
tione discipulus.

Sedante Cassianum, antiquissimus author, Apostolorum
æqualis, & Pauli Apostoli præcipuè auditor Dionysius Areo-
paita, volens quod ab Apostolis didicerat, Ecclesiæ fideliter tra-
dere, scripsit librum de Ecclesiastica Hierarchia, in quo Chri-
stiani hominis mores instituit; In eoque statuit finem eius esse
similitudinem Dei quantum fieri potest per Charitatem, cum
scriptum sit in diuinis literis, Ego dixi Dijs estis, ad quem fi-
nem docet triplici hac via tendendum, Purgatiua, Illuminati-
ua, Vnitiua; Distinguit etiam tres Classes populi, & tres mini-
strorum Dei, iuxta has tres vias. Quarum classium, prima cõ-
tinebat eos, qui in prima via erant, cathecumenos, energume-
nos, penitentes, quibus præficiabantur ad erudiendum Clerici
Minorum ordinum, itemque Diaconi, & Subdiaconi. Secunda
erat reliquorum omnium Christianorum in via Illuminatiua,
qui ad sacramenta admittebantur, quorum curam Sacerdotes
gerebant. Tertia in via Vnitiua perfeclorum, qui dicebantur
Cultores, ac Supplices, & Monachi, qui omnia abdicabant, &
voto astricti totos se Deo dicabant, quorum tunc peculiarem
gerebant curam Episcopi, ex eaque re dicebantur Perfecières,
& Perfeciores: sed quomodo hæc successu tēporum sint varia-
ta, & ex qua causa siue negligentia ministrorum, siue repore-
populorum non est huius loci differere. Vtinam id aduertant
Prælati omnes, & quod onus susceperint intelligant, mei vero

Q 3 insti-

Ioânis Cas-
siani liber exi-
mius, & opus
ob 217 mas
ob 217 39d
2173

Dion. Areo-
paita liber
de Eccl. Hier-
rar. diuidi-
tur.

Ioan. 10.
Psal. 81.

2173

Concionator
hanc Triplici
em via de-
bet bene do-
cere.

instituti est concionatorem admonere, ut quoniam eius munus est, sacrum quoddam, & hierarchicum ministerium, tria hæc munia persuadeat sibi esse diligenter præstanda, quæ Angelicis scripturis esse propria idem Dionysius, quem omnes Theologi præcipue quuntur, ibidem docet, ponens in Cælesti Hierarchia exemplaria horum; in nostra vero Ecclesia Imagines. Est profecto quilibet Sacerdos Angelus Domini exercituum; ut per Malactiam Deus pronunciat, & maxime Concionator iad hæc tria Capita concionum partes, & materias dirigere debet, ita ut primo peccatis populum Christianum studeat abducere, & perpetuum bellum suscipiat contra peccatores & peccata, & quibuscumque machinis expugnare contendat. Secundo eos, qui exercitum in hac prima via per Dei gratiam, & misericordiam, & sacramentorum frequentiam purgati viuunt, debet in via Illuminatio promouere ad virtutum officia, & ad omnem progressum dirigere. Tertio etiam ad vitam perfectioris statum, quæ est vultuina, homines perducere, ut sic fiant ipsi concionatores, duces populo Dei, & Moysen imitentur, dicentes, Ibimus viam trium dierum, ut sacrificemus Domino Deo nostro in deserto. Planè non deerunt toto anno varia occasiones, quibus diuersa argumeta pertractent, ut omnibus, etiã progredientibus, & consummatis, escam idoneam præbeant. Quod ut facilius fiat in vnaquaque via proprias sententias, & suam multiplicem agnabq; materiam; sed prius maioris gratia claritatis sequentibus observatione in assignatis iam causarum generibus, etiam quasi species distinguam.

Magis distincta causarum Rhetorica sacra diuisio, & quomodo conueniant cum generibus prophanæ Rhetoricæ.
Capitulum X. I. X.

Tria genera
nostrarum cau-
sarum distin-
guuntur.

EX his, quæ hæcenus diximus, tria constituta sunt sacrarum genera concionum, quæ quis prohibet receptis triuularum vocabulis appellare, Purgatiuum, Illuminatiuum, Perfectiuum. Et primum quidem à duobus reliquis, ut diximus, planè diuersum est genus, quia auditori mutanda vita est, duobus vero posterioribus inter se, quamquam non tanta, tamen est magna distinctio. Auditores vero in genere Purgatiuo sunt in duplici genere Fideles, & Infideles. Hi cum & rationem erroribus, & vitam praua religione inquinatam habeant, ante omnia purgandi sunt ab erroribus. ea literarum sacrarum vi-
quæ

quæ ut Sanctus Paulus dixit utilis est ad redarguendum; fideles non ab errore infidelitatis, sed ab Ignorantia sæpe purgandi sunt, siue necessaria salutis mysteria ignorent, siue per inscientiam in superstitiosam quampiam opinionem inciderint, atque hæc pars, quæ ad intellectum propriè purgandum pertinet, vocetur sanè Refutatoria. Quæ autem in purgandis vitijs versatur, eam Reprehensivam nominemus. At in via Illuminativa, & Perfectiva, quæ ad intellectum pertinet, Doctrinalis (Græci Discalicon genus hoc vocant). Quæ ad voluntatem Præceptiva nominari potest: in utraque enim via, suæ distinguendæ sunt perfectiones, quæ ad cognitionem, & ad actionem spectent. Nam quamquam sæpè cum magna doctrina, exiguam sanctitatem, & non raro sanctitatem eximiam, cum modica doctrina, cernimus, tamen dubium esse non debet, quin alia Illuminativa alia Perfectiva via, mysteria sacra respondeant, nequè diuersas necesse est his attribuerè orationum formas, cum eodem modo tractentur, & inter se magis gradu, quam genere distinguantur. Nec vero iam difficile est videre, quemadmodum Rhetorica huius diuinæ causæ cum seculari conueniant. Cuius quidem genera Aristoteles tria esse, ex auditorum triplici varietate ostendit. Nam auditor, ad quem velut ad finem refertur oratio, aut Spectator est, (inquit) aut Iudicator: si Iudicator, aut rerum præteritarum, aut futurarum. De futuris Iudicat Concio, unde oritur genus Deliberativum, de præteritis iudex, unde Iudiciale genus existit. Si autem non iudicat, sed solum spectat, vel non de re iudicat, sed de facultate dicentis, oritur genus Demonstrativum, in quo facultatem suam ostentat Orator.

1. Tim. 3.

1. Rhet. cap. 3.

Discrimè inter nostram Causarum genera & prophetice Rhetoricæ.

Hinc igitur Aristoteles efficit, tres duntaxat esse formas eloquentiæ secularis, vel tria genera causarum eius, quæ si presè accipienda sunt, eloquentia nostra commune cum his perparum, aut nihil habebit. Nam genus Exornativum nequaquam illud est apud nos, in quo populi negotium non aliud sit, quam velut in theatro sedere, & Oratorem quasi histrionem spectare, ut inanem inde referat voluptatem, neque laudatori nostro, id est propositum, ut iactet se, & facultatem, ingeniumque suum ostentare velit. Neque sunt nobis vera Iudicia, in quibus suffragio iudicum sit ferenda sententia de præteritis factis, quâquam posse fieri, non negarim. ut apud Populum Orator etiam noster aliquando innocentiam cuiuspiam defendat, sed id, quod per raro contingit, non potest formam ei, speciemque tribuere.

Q 4 Neque

Neque demum ea deliberationis forma à Christiano concionatore tractatur, quæ apud sæculares oratores: quia liberum est eis in suis deliberationibus suadere idem, atque dissuadere, excipere, ac rejicere, quippè cum de rebus deliberetur, quarum incertus est exitus. Quod autem plurimum tractat suavorum, & ex suo, ad eum spectat officio, certum definitumque est, nec cuiquam rectè sentienti fas est contradicere. Quo loco magnum notandum est, inter sacram prophanamque Rhetoricam discrimen. Hæc enim dicitur ab Aristotele facultas, quo ille nomine solam dicendi artem, ac Dialecticam, nominat, ob eam, ut videtur causam, quod utramque contradicentium partem probare possint solæ hæc duæ facultates, nam quia rationibus non alligantur veris, sed verisimilibus, & probabilibus contentæ sunt, rationes autem verisimiles, ac probabiles ibi sunt, ubi non est evidens veritas, sed ferè pro utraque parte sunt, ideo Rhetorica, & Dialectica in utramque partem de suis thematibus disputant. At vero Orator sacer, quamquam res non per se evidentes, tamen certissimas tractat, ut quæ diuina fide nitantur, & sequitur non speciem veritatis, sed ipsammet veritatem: idque habet propositum, ut re ipsa bonos efficiat auditores, propterea neque disputare in utramque partem de suis pronunciatis, neque rationes, quas falsas sciat, pro veris afferre potest. Inde etiam est, ut id, quod suadet, omnino bonum sit (quantum quidem ad vim eius officij spectat.) Non enim fas est illi quippiam suadere, quod utile sit, idemque non sit honestum, quod tamen Aristotelico Rhetori conceditur. Neque nostræ doctrinæ ea vis inest, ut possit pro Iustitia, & contra Iustitiam dicere, quod fecisse Romæ Carneades fertur, neque laudare idem, atque vituperare, quod prophanæ eloquentiæ est vitium. Maneat igitur si religiosius rationes spectandæ sunt, ex quibus formas Rhetoricæ suæ distinxit Aristoteles, cum earum nulla, aut nullum, aut perexiguum, Rhetoricam nostram propriè habere commercium: si tamen velimus aliquo modo ad ea genera accommodare nostram, equidem sic dixerim. Refutatorium maximè referendum ad iudiciale, quæ enim in suis refutationibus præcepta tenent patroni, eadem proportionem, usui nobis sunt in patrocinio veritatis, & eversione errorum, eademque via & ratione tractanda. Reprehensiones ac præceptiones ad deliberationem spectant. Ostendit enim concionator peccata, quæ exagitat fugienda esse, & ad mutandam vitam hortatur, ac locos suasionum tractat, utilitate maximè proponenda.

Quomodo
causæ nostræ
cum Rhetori-
ca seculari
conuenire
possint.

Quam-

Quamobrem Clemens Alexandrinus vtramque hanc partem generis purgatiui, vt supra retulimus nomine vno sermonis exhortatorij comprehendit, laudationes vero, quæ sunt à nostris concionatoribus, haud obscurè ad genus referuntur exornatiuum, quia quamuis proposito dissentiant, tamen in laudandi vsu non abfimilem viam sectantur. Eadem videntur ad vitam Perfectionem pertinere, cuius est maximè proprium honestate moueri, deinde etiam ad Illuminatiuam, ad genus scilicet Preceptiuum, quia præcipiendi genus pulcherrimum ac potentissimum est laudatio & exemplum. Ad genus deliberatiuum non est dubium, cuncta ferè referri posse. Omnia autem vnum sub conspectum subiecta ponet figura.

Exhortationes ad omnes vias pertinent.

Ad viam purgatiuam.	Refutationes.	Purgando intellectui.	Quibus Seruiunt affectus graues.
	Reprehensiones.	Purgandis moribus.	
Ad viam illuminatiuam.	Orationes dogmaticæ.	Illustratio intellectui.	Seruiunt affectus.
	Præceptiones morales.	Ornâdis moribus.	Temperati.
	Adiumenta ad Illuminandum & rationem & mores.	Commonitiones.	
		Consolationes.	
		Laudationes.	
Ad viam vniuiam.	Omnia pertinent, quæ ad Illuminatiuam, sed in excellentiori genere, & huic maximè propriæ sunt Descriptiones rerum altissimarum, & laudationes.		
	(Quibus seruiunt affectus lenes.		

Genera quæstionum, ac res, quæ Concionibus tractari debent circa fidem, ac mores. Cap. XX.

Post genera causarum assignata, & species earum distinctas, placet adhuc & arbitror vtile futurum, magis ad particularia concionum argumenta descendere, & summa quædam omnium concionum, & rerum capita enumerare, vt quasi vnioco aspectu ante se habeat Ecclesiastes, totam rerum sylvam, vel potius campum, in quo suam industriam, & culturam debeat adhibere. Sed quia omnis Concio, vt quælibet oratio ad quæstionem aliquam reuocatur; Intelligamus primum, quæstionum diuersa esse genera. Aliqua enim ad solam cognitionem spectant, vt an Deus vbique sit, aliqua finem habent, actionem, vt an sacræ imagines sint adorandæ, Aliæ sunt theses, quæ sunt vniuersales, vt an sit bonum renuntiare omnibus suis facultatibus, & paupertatis tenere consilium, aliæ hypothefes id est particulares, vt an licuerit Petro Christum gladio defendere, Aliquæ sunt præterea quæstiones absolutæ sit ne Charitas vir-

Questionum multiplex genus.

Questionis
genus statim
intelligédū .

vireus, Aliquæ comparatæ sit ne Charitas maior alijs virtutibus, Denique nonnullæ sunt simplices, de Fide, de Providentia, de Purgatorio; nonnullæ complexæ. An Christus sit verus Dei filius. Hæc autem dialectici & Rhetores docent, sed nostro Concionatori non parum conducit scire genus ipsum quaestionis ab initio, tum vt intelligat eas quaestiones sibi magis tractandas, quæ ad actionem vergunt, quam quæ ad solam cognitionem: & has quando tractat debere etiam ad mores conuertere aliquo modo, vt concio popularis sit, non autem scholastica disputatio, & quando tractat theses, debere etiam hypothesis aliquam attingere, tum etiam vt nouerit alios sibi locos in alijs quaestionibus quaerendos esse. Nam quaestiones vniuersales, & speculatiuæ magis naturam rei declarant, & sectantur ordinem naturæ, & doctrinæ: Particulares ex Circumstantijs multa sumunt, & magis ad promouendos animos referuntur.

Fidei quæ
sunt misteria.
Verbum Dei.

Cum ergo superius prima diuisione omnia reuocauerimus ad fidei dogmata, & morum disciplinam, dicamus fidei misteria sæpe concionatori esse pro suggestu explicanda populis, enim eorum declaratio valde utilis, sicut ignorantio in magna cedit damnum, ac detrimentum, nec pauci sunt qui eorum inscitia laborant. Primum autem fundamentum omnium, quæ fides docet, est ipsum Dei Verbum, ipsa Scriptura reuelata, ipsum testamentum à Deo in diuinis chartis exaratum, & vetus, & nouum. Cuius maiestatem ac dignitatem debet Concionator auditoribus sæpius commendare, vt omnes intelligant, qua religione, quo cultu, & honore, hos sanctos codices debeant versare, quo in pretio habere omnes eius sententias, atque adeo verba eius singula, & minimos apices, cum talia verba sint, quæ non ex humani ingenij arescentibus riuis, sed ex altissimo illo atque inexhausto Diuinitatis fonte tracta & hausta, ab ipso Dei spiritu dictata, atque prolata sint. Deinde præcipua fidei misteria sunt ea, quæ ad Diuinitatis articulos, & quæ ad Christi Domini humanitatis sacramenta pertinent. Circa prima agere sæpe poterit de Deo, & ad eius cognitionem & amorem frequenter auditores accédere. In Deo Vnitæ sententiæ consideratur, & Trinitas personarum, vbi docenda sunt, quæ non solum ad misterij faciunt fidem, sed ad reuerentiam, & honorem, vt semper iubilemus cum Angelis canentes sacrosanctum Trisagium. Dei attributa item celebranda, & perfectiones, quod sit Deus æternus, omnipotens, vbique præsens, & omnia replens, infinitus, ætus purus, immensus. Eiusdem prædi-

Diuinitatis
misteria.

Dei attribu-
ta.

prædicanda prouidentia, Iustitia, Misericordia, Loquendum de varijs titulis, quibus obstringimur Deum super omnia diligere, de Charitate eius in nos, continuaque beneficentia, & maximis atque innumerabilibus beneficijs, vt ad gratitudinē, animi erigantur. Explicandum in loco, vt sit causa efficiens, omnium quę existunt, vbi proponitur consideranda vniuersitas rerum creaturarum, visibilium, & inuisibilium, quarum Deum esse ex nihilo Creatorem & effectorem credimus. Inter quę

Angeli.

Primo loco sunt Angeli, qui naturę dignitate, multitudine, ordine, felicitate, excellunt, qui etiam hominum custodiam gerunt: sunt etiam Dæmones ob peccatum Cælo eiekti, hominumque perpetui hostes, atque expugnatores. Inde homines ex anima & corpore constituti. Vbi ex vna parte de hominis dignitate, de animę pulchritudine, immortalitate, ac reliquis donis, ex altera de corporis miserijs, & morte multa dici possunt. Multa etiam de consequente morte, iudicio particulari, & vniuersali, & alijs, quę mortem consequuntur. Est enim mors velut pons quidam, siue ad æternam felicitatem, siue ad æternam perpetuamque calamitatem. Quę si sæpe atque

Homo.

vti decet in memoriam peccantibus reuocentur, fiet vt quasi quodam freno timoris iniecto coerceantur. Habet hic locum, & primi hominis lapsus & posteritatis vniuersę cum eo; Postremo sunt ceterę creaturę rationis expertes, quę a diuo Ambrosio, Basilio, & alijs Patribus in opere sex dierum considerantur. Ex quibus Dei gloriam ac laudes (vt scriptura ac præfertim liber psalmodum, & ecclesiasticus faciunt) colligere, Philosophus Christianus, ac prædicare populo debet. Neque solum est Deus causa efficiens omnium rerum, verum etiam finis, ad suę glorię per eas manifestationem, Creaturę vero intellectuales etiam per claram sui visionem.

Opera sex dierum. In libris Hexameron.

Christus.

De Christo autem & eius humanitatis misterijs habet Concionator amplissimos, quos magno cum fructu peragret campos. Debet enim velut præcipuum omnium concionum scopum sibi Christum ponere, deque eius maiestate sæpe loqui, vt intelligant omnes ex ipso, & in ipso, & per ipsum omnia nobis bona donata esse, neque esse aliud nomen, in quo oporteat nos saluos fieri, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, in quo est anima plenissima omni gratiarum genere, omnique sapientia, & corpus diuinitatis organum, nostręque redemptionis instrumentum: vt de Christo Domino dici possit illud ecclesiastici primo, Altitudinem Cæli (idest diuinitatis) pro-

profundum abyssi (idest animæ) & latitudinem terrę (idest sacratissima carnis) , quis dimensus est ? Eius autem miseria sunt Prædestinatio altissima , a qua omnium sanctorum & prædestinatio , & merita dependent . Incarnatio , Natiuitas . Vita , predicatio , miracula , mors , resurrectio , ascensio , regnum eius , quod est Ecclesia , quæ & corpus eius est , cuius ipse est caput , quæ in terra militat , in Cælo triumphat , in Purgatorio præparatur ad gloriam .

Ecclesia .

De Ecclesia multa sunt , quæ fides docet , nam eius proprietates proponit , scilicet esse vnam , sanctam , Catholicam , Apostolicam , Romanam : Notas veræ Ecclesiæ , & falsæ distinguit , eius diuersas hierarchias , & status ministrorum vsque ad summum Hierarcham , & Antifitem refert , Claves , & potestatem esse in Ecclesia remittendi peccata , quantum ad culpam absolutionem , & penarum per Indulgentias relaxationem tenet . Hæc & alia fidei dogmata ad prædicandum habet Christianus orator , ex quibus colliget ea , quæ maximè auditoribus condere iudicabit : eaque ita tractabit , vt instruat mentem , ad Deum practicam notitiam , laudem , gratiarum actionem , & amorem .

Morum disciplina quid contineat .

Venio ad ea , quæ morum disciplinam continent , & in triplicem viam , quam supra ex antiquissima traditione proposui , diuiduntur , vt singulis vijs , quæ sint earum propria assignemus .

Gratia Dei .

Sed illud his tribus vijs commune est , ac præcipuum , vt ante omnia quisque intelligat Dei gratiam præ cæteris omnibus rebus maximè necessariam esse , Gratia ipsa est totius itineris Dux , ipsa lux , & comes : ipsa est , quæ viam monstrat quæ vires præbet , quæ purgat , & præuenit , quæ excitat peccatorem , iustificat impium . Gratia comitatur penitentem , promouet , illuminat , virtutes inserit . gratia per Charitatem perficit , denique quicquid boni potest in homine reperiri , à Dei gratia per Christi merita , in illū descendit , & manat . Et hæc est præcipua materia , quæ concionator debet amplificare , vt gratiæ diuinæ necessitatē , & excellentiam agnoscat omnes , eam impetrare summis precibus cõtendant , & ad eam se præparent , ei tribuant quicquid boni habet , vsurpētq ; illud Apostoli gratia Dei sum id , quod sum .

1. Cor. 15 .

Finis & scopus vitæ Christianæ .

Etiā ad omnes vias spectat , vt quisq ; cognoscat , quæ sit totius vitæ spiritualis , ac trium viarum finis , quis scopus , quæ instrumēta . Hæc enim in omni arte sunt necessario præcognoscenda quæ explicare non est huius loci ; legat , qui volent apud Casianum , primam eius collationem , quæ est Abbatis Mosis , & intelligat , aliquando renocanda hæc esse in memoriam auditorum ,

torum, ne in vijs premonstratis aberrent. Iam vero in via purgatiua hæc proprie occurrunt argumenta. Primum de peccato vniuersè, eiusque turpitudine, & granitate, de quo ecclesiastes zelo spiritus Dei inflammatus sæpe debet loqui, atque ita, vt auditores solo peccati mortiferi audito nomine, exhorreat, ac reformident. Describet sæpe miserandum peccatoris statum, dum gratia Dei est orbatus, & cæno deformatus mortalis noxæ: mala item quæ peccatum, & animam desertam a Deo, sub Diaboli tyrannide degentem consequuntur. Secundo de peccatis in specie, multa sunt, quæ doceri possunt, quorum sunt septem tanquam duces, capitalia, vitia, singula item in suas species distributa, & quasi filias, vt loquar cum D. Greg. quæ concionatori debent esse perspecta, cū eius præcipuum munus in arguendis peccatis sit. Annumerabo ea, quia horum monstrorum horrenda facies, si bene depingatur, magnum potest in animis auditorum odium, detestationem, que scelerum concitare, & illud hæc in re videtur optimum, si nobis locorum communium syluam comparemus, vt in diuersis concionibus, ex occasione, modo vnam speciem, modo aliam insectemur. Porrò superbia has gignit filias, Inobedientiam, Iactantiam, Hypocrisim, Contentionem, Pertinaciam, Discordiam, Curiositatem. Auaritia, Proditionem, Fraudem, Fallaciam, Periurium, Inquietudinem, Violentiam, Inhumanitatem, & Cordis duritiam. Luxuria: Mentis cæcitatem, Inconsiderationem, Inconstantiam, Precipitationem, Amorem sui, Odium Dei, Vehemens desiderium huius vitæ, mortis, ac futuri iudicij Horrorem, felicitatis æternæ Desperationem. Invidia, Odium, Surrationem, Detractionem, Exultationem in rebus aduersis aliorum, & in prosperis Aegritudinem. Gula Lætitiam, Multiloquium, Scurrilitatem, Sparditiem, sensus, & intellectus Heberudinem. Ira, Rixas, Tumorem mentis, Contumelias, Clamorem, Indignationem, & Blasphemias. Accidia, Malitiam, Rancorem, Pusillanimitatem, Desperationem, Torporem ad necessaria, & Euagationem mentis circa res illicitas. Vides quot, quantisque peccatorum sentibus hic Mundus sit expurgandus, vides quantus hæc in via, quæ prima est, sese offerat spatianti campus, pariter & commoditas; quid ergo sentiendum de illis concionatoribus, qui campum à spinis purgare negligunt, sed super eas sementem Euangelij sine vlla spe fructus iaciunt?

In via Purgatiua. Peccatum.

Li. 31. Moral. c. 17.

Peccatorum species variz.

Alia Peccatorum genera.

Tertio agendum de peccatis etiam alienis, quorum homines

nes socij sunt, ac participes, iubendo consilium dando, consen-
 tiendo, approbando, tacendo, applaudendo, non obstando, non
 manifestando, participando. Ab his liberari David orabat,
 cum diceret, ab occultis meis munda me Domine, & ab alie-
 nis parce seruo tuo. Docendus est itaque populus grauius
 delinquere, qui alieni peccati sit participes, grauiusque a Deo
 puniri. Agendum de peccatis in Spiritum sanctum, quae sunt,
 Praesumptio de misericordia Dei, Desperatio, cognitio verita-
 tis Impugnatio, fraternae Charitatis Inuidia, Obstinatio,
 & Impenitentia. Agendum de quatuor peccatis, quae clama-
 re dicuntur in Caelum quae sunt: Homicidium voluntarium, Pec-
 catum quod merito dicitur nefandum, Oppressio pauperum,
 Merces operariorum interuersa. Quarto de gratia, iustifican-
 te, multa possunt afferri ad remissionem peccatorum necessa-
 ria, per quam peccator de statu gehennae ad statum filiorum
 Dei transit, siquid membrum Dei viuum, de quo eius naturae
 effectibus, causis, & dignitate multa praecclare dici possunt.
 Quinto post haec in eadem via agendum est de penitentia, quae
 est vnicum, & potentissimum ad peccata curanda remedium,
 estque hic locus satis a Prophetis, & Sanctis Apostolis vsurpa-
 tus. Quae penitentia primum a Deo, & eius gratia per multos
 actus internos perficitur in peccatore, qui sunt cognitio pecca-
 ti, timor gehennae, Dolor culpae Spes veniae, aliquis Amor in
 Deum, Propositum emendationis: deinde etiam per actus ex-
 ternos, qui sunt tum confessionis, tum satisfactionis, vt sunt
 penitentiae, & alia corporis afflictiones, Eleemosinae item,
 & Orationes ad veniam peccatorum impetrandam eademque
 defendenda. Sexto ad hanc viam pertinet, vt concionator agat
 de Tentationibus carnis, mundi, ac demonum, quae occurrunt
 hominibus, ne hanc viam ingrediantur, vel ne conuersionem
 ad Deum inchoatam, deinceps continuent. Solet enim astu-
 tissimus Satan inter hoc difficultatibus vndecumque maximis
 intercludere, vt miseri homines desperato progressu ad primi-
 na vitia relabantur. Modo eos conscientiae nimis angusta sub
 specie religionis, terrore angit, modo nimis libera laxa, per-
 dita quadam confidentia dissoluit, contra quae, debet concio-
 nator confirmare suos auditores, varia remedia proponere, ad
 astuti hostis versutias, & stratagemata detegere, ad fiduciam
 in Deum excitare, Christi Redemptoris cruciatus, ac mortem,
 eiusque virtutem sanguinis inculcare. Septimo docendi sunt
 de prauis habitibus extirpandis, & quod non statim iniusta
 gratia

Habitus pra-
 uis

gratia iustificante pereunt, sed remanent ad pugnam. De victoria passionum animi, bonoque illarum regimine, & totius hominis tam interioris quam exterioris mortificatione, & omnium malorum radice, qui est Amor proprius, & fomes corrupta natura.

Que ad viam illuminatiuam & unitiuam pertinent. Cap. XXI.

IN via vero illuminatiua, ad quam progredientini in via spiritali status refertur, de ipso progressu aliquando agi potest, ad quem Christiani omnes aspirare debemus. De extirpandis peccatis venialibus, quae progressui maximo impedimento sunt, deque remedijs ipsorum, quae sunt praeter sacramenta, sacramentalia, & plerique actus boni. De Tepiditatis vitio, & modis illud expellendi. Ad hanc ipsam viam pertinet omnium Christianarum virtutum splendor, ut capus amplissimus, isque pulcherrimus Christianae facundiae patefiat. De pulchritudine enim Honesti in communi, & praerogatiuis hominis iusti, de natura virtutum, de actionibus earum, de gradibus, de effectibus, de signis, quae multa sunt, quae magna cum utilitate tractantur. Deinde ad singulas descendendo, diuinus ille ternarius, Fides, Spes, Charitas, quam graues, & insignes, quam dulces considerationes subministrat. Siquis fidei nostrae argumenta, quae eius credibilitatem euidentem demonstrant, recte proponat auditoribus, magna eos consolatione perfundet, quam materiam multi iam tractant, & quidem Magister Auila in libello, Audi filia, ut in omnibus, ita in hoc argumento tractando est admirabilis. optimus quoque eius discipulus Landouicus Granatenis in simbolo fidei, & ex ordine nostro Franciscus Arias in libro de Imitatione Beatae Virginis, passimq; in primo volumine de Imitatione Christi, & ante hos Marsilius Ficinus in egregio quodam opusculo. Saepè etiam opus est spei anchoram iacere, fiduciam in Deum excitare, praemia speranda proponere. Dulcissima vero est materia Charitatis in Deum, & in proximum, eoque tractanda frequentius, ac praesertim amor inter homines mutuus commendandus, qui etiam ad inimicos sese extendat. Sequitur deinde quatuor virtutum, quas vulgo Cardinales vocamus nobilissimus Chorus, quarum naturam quatenus sunt acquisita etiam ipsa explicat philosophia, & alias his respondentes superioris ordinis à Deo infundi ad actus

Peccatum veniale.
Tepiditas.
Virtutes.
Fides, Spes, Charitas.
Virtutes Cardinales.

- Prudentia.** actus excellentiores eliciendos optimis rationibus D. Thomas ostendit. Prudentia plures sunt actus, consilium, iudicium, preceptio. Ad hanc reducuntur, quæ de discretione spirituum, erudite plerique grauissimi Doctores scripserunt. Ad hanc, Electum Status, tum aliorum bonorum in tota vita spectat. Iustitia multiplex est, Commutatiua, Distributiua, Punitiua. Ad Iustitiam item tanquam præcipuæ partes referuntur, Religio, & cultus, qui Deo debetur, cuius actus præ cæteris est Oratio & deuotio sæpè pro concione laudanda. Pietas erga parentes, & patriam; Obediencia, quæ Prælati ac superioribus debetur. Huc consideratio de statibus referri potest, vt nimirum omnes sibi inuicem reddant quod debent, subditis Prælati, parentes filijs, viri vxoribus, vxores viris, Domini famulis, famuli dominis. quæ autem præcepta his statibus danda sint ea in tertia huius operis parte insinuabo. Temperantia consistit in Abstinentia, Sobrietate, Continentia, & Castitate tam virginum, quam viduarum, & conjugatorum, in Mansuetudine, Modestia, in externis actibus, in habitu & cultu, Humilitate, & Simplicitate. Fortitudo habet Patientiam, Magnanimitatem, & Constantiam in aduersis. Præterea cum virtutibus possunt coniungi opera Misericordiæ tam spiritalia, quam corporalia, sæpè Spiritus sancti Dona, duodecim fructus eiusdem Spiritus, octo Beatitudines, item omnes piæ, sanctæque Inspirationes, aut cogitationes, quas varijs modis Deus in mentem inijcit, quibusque hominem instruit. Itemque Consolationum & Desolationum tota ratio in hac via considerari potest, quæ est suavis materia, & planè digna, quæ à spiritali viro non ignoretur.
- Leges.** Ad eandem viam illuminatiuam pertinet omnium, legum obseruantia, inter quas Prima est lex Naturalis diuina scripta in cordibus, cuius sunt decem præcepta Decalogi, quæ sæpè populo in memoriã reuocanda sunt. Exempli gratia. In primo doceat Orator diuinus, quemadmodum sit adorandus Deus contra omnem Superstitionem ac Magiam, & simul quomodo sancti colendi, & Beata Virgo, & Sacrae Imagines. In secundo de Iure iurando disserat, de voto, & ita de alijs: Existimo autem multum conducere, si in aliquibus actionibus doceat quando committitur peccatum mortale, quando veniale, quando etiam nullum, Hoc enim in aliquibus materijs si bene, ac distinctè proponatur, mirum in modum, & doctis, & indoctis placeat, & multum iuuat ad mouendos homines, vt studiosè conseruare gratiam diuinam conentur, cuius rei nonnulli ex antiquis

quis Concionatoribus experientia duce testes esse possunt. Ali-
 qui enim homines falso putant omnia esse peccata mortalia,
 præque desperatione habenas omnes cupiditatibus remittunt.
 Secunda lex est, Euangelica, quæ maiorem perfectionem à no-
 bis exigit, quam illa vetus à Iudæis: & hoc præstat omnibus le-
 gibus, quod non solum præcipit, sed gratiam, & vires confert
 contra omne peccatum, & ad omnes virtutes, & ad hoc ipsum
 sacramenta continet, quæ non solum signa quædam sunt, qui-
 bus erudiamur; sed ipsam quoque efficiunt gratiam. Materia
 autem Sacramentorum maximè penitentia, atque Eucharistia
 debet sapissimè à Concionatore versari, ut ad horum frequen-
 tiam ac studium omnes inducat. Simul enim disciplina morû,
 & sacramentorum vsus iungi debent. Imo Dionysius Areopa-
 gita ex ritibus sacramentorum ac functionibus, triplicem via-
 rum disciplinam explicat. Quare omnem concionator moueat
 lapidem, omnem adhibeat diligentiam, ut eò perducatur audito-
 res, ut ad Sacramentum confessionis singulis hebdomadis ac-
 cedant. Continet præterea Euangelium quam plurima, quæ
 doctor Euangelicus explicare debet, Christi opera, virtutes,
 facta, miracula, parabolas, sermones, dogmata, præcepta, con-
 silia, virtutum omnium actiones, vitiorum turpitudinem, deni-
 que omnes mores, omnem Christiano viro dignam perfectio-
 nem. Quare non est sine iniuria Euangelij, cum quis fonte di-
 misso, vnde aqua limpidissima hauriri potest ad philosophiæ
 lacunas, & ad proprii ingenij commenta, idest ad cisternas dis-
 sipatas, quæ continere non valent aquas, sæpe se conuertit.
 Tertia est lex Ecclesiæ cuius sunt quinque præcepta. Quarta
 est tam canonica, quam Ciuilis, cui etiam obedientia debetur,
 dicente Paulo, potestatibus sublimioribus omnis anima subdi-
 ta sit, non enim est potestas nisi à Deo. Denique in via vnitua
 agendum de coniunctione animæ cum Deo per charitatem per-
 fectam, de consilijs Euangelicis præsertim Paupertatis, Casti-
 tatis, & Obedientiæ, de Contemplatione, & eius gradibus, de
 Mystica Theologia, de gradibus diuini amoris, de perfecta sui
 conformatione cum diuina voluntate, sed aliqua ex his non fa-
 cile omnibus vulganda, quod multi non sint capaces, ita mo-
 net Timotheum Dionysius Areopagita, ut quædam occulta in
 vulgus non propalet, ne margaritas projiciat ante porcos: intel-
 ligit Dionysius per hæc occultiora, multa, quæ altissimum
 quendam contemplationis gradum, multa quæ ad excellentem
 cum Deo, & perfectissimam vnionem pertinent, quæ mystica

Lex Euange-
 lica.

Sacramenta.

1. De Hie-
 rarch.
 Eccl. p. 3.
 cap. 6.

Præcepta Ec-
 clesiæ.

Rom. 13.

In via vnitua
 quæ materiæ.

Lib. de Ce-
 lest. Hie-
 rarch. c. 2.
 in fine.

R Theo-

Theologia docet & hanc tanquam reconditum thesaurum Timotheo commendat, & asserit hæc ab Episcopis non plebi, sed monachis fuisse communicata. Vides ne diuinarum rerum pro quanta seges parata concionatoribus sit, & quam necessaria horum notitia populo Christiano? vt mirandum sit valde aliquos quæstionibus curiosis & inutilibus, ac vana quadam verborum eloquentia conciones suas contexere, & ornare, rebus adeo graulibus, & necessarijs ad salutem, ommissis. Vix profecto suo muneri satisfaciunt nisi locos communes, ex argumentis, quæ diximus, paratos & instructos habeant eosq; pro ratione temporum, ac personarum, sæpe, & accurate pertractent.

Finis Libri Quarti.